

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Aktualizace biblických témat v díle Marca Chagalla

Veronika Čiháková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta Filozofická
Katedra blízkovýchodních studií
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Aktualizace biblických témat v díle Marca Chagalla

Veronika Čiháková

Vedoucí práce: Mgr. Věra Tyditátová, Th.D.
Katedra blízkovýchodních studií
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Obsah

1.Úvod	1
2.Život Marca Chagalla.....	2
3.Biblická témata.....	8
3.1.Symbolika jeruzalémských oken.....	12
3.1.1.Rúben	16
3.1.2.Šimeón	19
3.1.3.Lévi	22
3.1.4.Juda	27
3.1.5.Zabulón	29
3.1.6.Isachar	30
3.1.7.Dan.....	32
3.1.8.Gád.....	35
3.1.9.Ašer	36
3.1.10.Neftalí	38
3.1.11.Josef	39
3.1.12.Benjamín.....	42
4.Závěr.....	44
5.Seznam použité literatury.....	46
6.Resumé	50
7.Přílohy	52
8.Zkratky	69

1. Úvod

Marc Chagall byl malířem židovského původu. Prožil téměř sto let v turbulentním 20. století, které bylo pro židy velmi zásadní. Prostřednictvím své tvorby tedy vyprávěl své životní zkušenosti a události tehdejší doby. Velkou část svého díla věnoval biblickým tématům, která svým netradičním pojetím oslovila a chvílemi i šokovala široké publikum.

Cílem této práce je prozkoumat konkrétní díla, vyložit Chagallův způsob interpretace biblických témat a jejich případnou souvislost s dobou, ve které žil. Hlavním cílem bude objasnit význam symbolů použitých v jeho vitrážích.

První kapitola se bude věnovat umělcovu životu. Podchytí klíčové události, které formovaly jeho pohled na svět a pronikly do jeho díla.

Druhá kapitola se bude věnovat biblickým tématům v Chagallově tvorbě. U některých děl se pokusím vyložit význam a spojitost s tehdejšími událostmi.

Součástí druhé kapitoly bude stěžejní téma této práce, jímž je symbolika vitrážových oken, která Marc Chagall vytvořil pro synagogu lékařského centra Hadasa v Jeruzalémě. Prostřednictvím analýzy dílčích témat, přítomných v přípravných studiích i definitivním vyhotovení Chagallových oken, chci ukázat symbolickou a biblickou rovinu tohoto díla. V různých pramenech se uvádí, že tématem zadání Jeruzalémských oken bylo požehnání dvanácti Jákobových synů ve 49. kapitole knihy Genesis a že Chagall zvolil barvy oken dle kamenů velekněžského pektorálu popsaného v knize Exodus. Ověřím, do jaké míry se Chagall držel zadání zakázky, případně jakými dalšími prameny se inspiroval a jak souvisí kameny pektorálu s barvami oken.

Nezbytnou součástí práce budou obrazové přílohy, na jejichž základě může čtenář sledovat rozbor symbolů. Pro pochopení symboliky bude třeba přiblížit příběhy Jákobových synů. Pro tento účel budu vycházet z Tanachu, především z knihy Genesis. Dále budu čerpat zejména z autorových biografí, překladů Starého zákona s výkladem a literaturou zabývající se symbolikou.

2. Život Marca Chagalla

Marc Chagall je jednou z nejméně výraznějších osobností malířského uměleckého světa ve 20. století. Byl stoupencem tzv. Pařížské školy (École de Paris), fenoménu, který v pařížském Montparnassu sdružoval malíře, sochaře a básníky z celého světa.¹ Na počátku 20. století bylo toto kulturní centrum kolébkou nových avantgardních směrů: kubismu, surrealismu, fauvismu a orfismu². Přestože byl Chagall těmito směry velmi ovlivněn, nelze ho do žádného z nich zařadit. Naopak, vytvořil si svůj vlastní nenapodobitelný styl, který nemá žádné následovníky.³

Chagall se narodil 7. července 1887 ve Vitebsku v tehdejší carské Rusku na území dnešního Běloruska. Vitebsk bylo maloměsto, jehož populaci tvořila z většiny židovská komunita. Na konci 18. století zde již byl silně zakořeněn chasidismus, který se sem šířil od 30. let 18. st. z Haliče. Pro chasidismus byl příznačný příklon k intuitivní komunikaci s Bohem a univerzální lásce, což se významně promítlo do Chagallova díla. Chagall pocházel z početné rodiny. Byl nejstarším z devíti dětí. Jeho otec pracoval u obchodníka se sledi jako podavač káfi a matka měla obchod s potravinami.⁴ Motivy jeho rodičů, jako např. otec usínající u večere po celodenní těžké práci, se v jeho díle velmi často opakují. Na jedné straně je miloval, ale na druhé straně nenáviděl fakt, že ho přivedli do jednostranného a velmi těsného prostředí ghetta. Malířství používal jako "remake" svého života, čímž se vyrovnával s rozporupnými pocity ohledně jeho života. Byl přesvědčen, že se musí od tohoto prostředí odpoutat, aby byl

¹Painters | School of Paris – Painters, Sculptors [online]. [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://school-of-paris.org/category/artists/painters/>

²Umělecký směr, který vznikl odštěpením od kubismu. Na rozdíl od kubismu je daleko poetičtější, barevnější a dynamičtější. Gulliaume Appollinaire takto popsal styl malíře Roberta Delauneye a přirovnal ho k bájnému Orfeovi, který v sobě sdružoval hudbu, krásu a poezii. Stejně tak má orfismus vyvolat vjemy navzájem si podobných druhů umění.

³BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 7.

⁴Tamtéž, s. 13–14.

schopen přežít.⁵

Jako malý chlapec se učil v židovské škole, chederu. Jako všechny židovské děti nesměl chodit do normální školy. Ovšem v jeho třinácti letech jeho matka podplatila ředitele vitebské školy, aby tam mohl studovat. Zde se naučil rusky a velice si oblíbil geometrii. Je s podivem, že on sám neviděl žádný obraz či ilustraci do roku 1906. Přelomovou událostí pro něj bylo, když uviděl svého spolužáka, jak překresluje obrázek z časopisu, což ho fascinovalo natolik, že ihned vytvořil několik kopií ilustrací, které si pověsil doma. Jak sám popisuje, to byl ten okamžik, kdy se v něm probudila nezlomná touha stát se malířem.⁶ To bylo však rozhodnutí s velice nejistým výhledem do budoucnosti, neboť uvnitř vitebské židovské komunity neexistovala žádná tradice malířství. Důvodem byl zákaz zobrazování: *"Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí."* (Ex 20, 4) Dle různých interpretací se tento tanachický zákaz týkal buď jen zobrazování samotného boha nebo všech živých bytostí. Jeho matka ho však navzdory počátečnímu skepticizmu v malování podpořila. Společně našli učitele kreslení Yehudu Pena⁷. V Penově škole zůstal jen velice krátce, protože mu nevyhovovalo učitelovo zaměření žánrového akademického malíře.

K odvážnému počínu opustit ghetto a odjet do Petrohradu se rozhodl roku 1906, krátce poté, co se zdejší židovská komunita stala terčem několika pogromů. Židé se v této době rozhodně netěšili rovnoprávnému postavení. Nejenže nebyli přijímáni do normálních škol a univerzit, ale jejich pohyb po městě byl navíc omezen a vstup do města podmíněn speciálním povolením. Chagall se neustále potýkal s problémy, jak povolení dostat. Z toho důvodu byl dokonce i vězněn. V Petrohradu žil ve velice nuzných podmínkách, živil se retušováním fotografií, malováním cedulí a podobnými pracemi, které mu

⁵EVANS, Kim. *Chagall*. VB. 1985. [online]. [citováno 2. 3. 2014] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bvMs7iFHjUY>

⁶BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 16–17.

⁷Židovský umělec, který vedl na přelomu 20.st. uměleckou školu ve Vitebsku.

nezajišťovaly dostatek financí, a byl odkázán na různé mecenáše. Patrně zde se zrodil motiv ukřižování, který použil později, r. 1912 ve Francii, ve svém díle *Golgota*. Byl tímto tématem naprosto fascinován a opakovaně se k němu vracel. Vysloužil si proto mnoho kritiky ze strany židovské komunity. Pro něj ale bylo univerzálním tématem, které není jen čistě křesťanské. Vyjadřoval jím pronásledování a utrpení svého národa.⁸ Tedy *"když v době války maloval Ukřižování (1944), nenamaloval Krista na kříži, ale ukřižované vitebské židy."*⁹

Jeho další studia opět nenaplnila jeho očekávání. Studoval mimo jiné i u Leona Baksta, slavného scénického výtvarníka Ruského baletu. Ale ani s ním nesdílel stejný názor na směřování svého malířského stylu a tuto školu po roce a půl opustil. Následoval odjezd do Paříže. On sám se o něm vyjádřil takto: *"Musím se k něčemu otevřeně přiznat. Nemohu říci, že by mě Paříž zprvu kdovíjak přitahovala. Ale právě tak jsem necítil žádnou zvláštní radost, když jsem z Vitebsku odjížděl do Petrohradu. Moc dobře jsem však věděl, že odjet musím. Až na to, že i pro mě samého bylo těžké přesně vědět, co vlastně chci."*¹⁰ Do Paříže se dostal díky svému mecenáši Maxi Vinarevovi, který od něj odkoupil dvě plátna a poskytl mu skromné stipendium. Spíše než studiem na akademiích se naučil hodně studiem děl po galeriích, muzeích a výstavách. Žil a tvořil v "La Ruche", Včelíně, uměleckém sídlišti, díky kterému Paříž získala věhlas metropole moderního umění.¹¹ On sám, přes rozpačité počátky, tvrdil, že se v Paříži znovu narodil a že Paříž se stala jeho druhým domovem. Z uměleckých směrů mu byl velice blízký kubismus či spíše orfismus Roberta Delauneye. Chagallova díla inspirovala nově vznikající surrealismus, přestože on sám se odmítal s tímto směrem, stejně jako s kterýmkoli jiným, ztotožnit. Nalezl zde blízké přátele, spisovatele Blaise Cendarse a básníka Guillama Apollinara. Roku

⁸BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 71.

⁹ZYKMUND, Václav. Doslov. In: *Můj život*. Praha: Odeon, 1969.

¹⁰CHAGALL, Marc. *Ma vie - můj život*. Praha: Metafora, spol.s.r.o., 2013, s. 99.

¹¹WALTHER, Ingo F. a Rainer METZGER. *Marc Chagall: 1887-1985 : malířství jako poezie*. Köln: Benedikt Taschen Verlag, 1994, s. 18.

1914 se v Berlíně uskutečnila jeho první výstava, prezentoval zde asi čtyřicet pláten a sto šedesát kvašů, díky kterým se v následujících šesti letech se v západní Evropě proslavil.¹²

Do Ruska se vrátil roku 1914 a to hlavně kvůli své budoucí ženě Belle Rosenfeldové.¹³ Bella se v následujícím období objevuje na jeho plátnech jako hlavní zdroj inspirace. Za války pracoval jako úředník v Petrohradu, seznámil se s významnými ruskými spisovateli a básníky: Vladimírem Majakovským, Alexandrem Blokem, Sergejem Jeseninem a Borisem Pasternakem. Revoluci roku 1917 nejprve vítal s nadšením, neboť mu jako židovi měla zajistit rovnoprávné postavení a svobodu vyjadřování. Stal se komisařem pro výtvarné umění a roku 1919 dokonce otevřel svoji uměleckou akademii ve Vitebsku. Bohužel se již po roce názorově rozešel s některými svými kolegy, kteří za jeho nepřítomnosti akademii přejmenovali a zabrali jeho místo ředitele. To cítil jako velikou zradu a navždy Vitebsk opustil. Se ženou a dcerou Idou se usadili v Moskvě, kde vytvářel scénické dekorace a kostýmy pro divadlo. Již po pěti letech pojal nedůvěru k revoluci. V roce 1937 namaloval *Revoluci*, kde ukazuje svůj cynický a kritický pohled na věc. Navíc značně trpěl finančním nedostatkem, a tak se přestěhoval opět do Francie.¹⁴

Prvních deset let v Paříži bylo, dle slov samotného Marca Chagalla, nešťastnějším obdobím v jeho životě. Byla to léta nabytá usilovnou prací a zbavená finančních starostí. S Bellou společně cestovali a pobývali na letním sídle v jižní Francii. Jedna z jejich společných cest zamířila i do Palestiny, kam je roku 1931 pozval Meir Dizengoff, starosta Tel Avivu.¹⁵ Tentýž rok byla vydána jeho autobiografická kniha *Můj život*, již také ilustroval a Bella přeložila do

¹²WALTHER, Ingo F. a Rainer METZGER. *Marc Chagall: 1887-1985 : malířství jako poezie*. Köln: Benedikt Taschen Verlag, 1994, s. 48.

¹³Rodina Rosenfeldových byla jednou z nejbohatších rodin ve Vitebsku, patřilo jí několik zlatnictví ve městě.

¹⁴BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 75–110.

¹⁵TARGAT, François Le a Jan Marius TOMEŠ. *Marc Chagall*. B.m.: Odeon, 1987, s. 12.

francouzštiny. Ovšem brzy toto bezstarostné období vystřídala hospodářská krize a nástup fašismu.

V roce 1938 vytvořil jedno ze svých nejdůležitějších děl *Bílé ukřižování*. Obrazu dominuje postava Krista oděná pouze do modlitebního pláště, talítu. Na plátně je zobrazen příběh mnoha lidí současně. Skupinka s rudými prapory se zbraněmi v rukou útočí na vesnici. Vesničané se před nimi snaží útekem zachránit. Lod' s uprchlíky je pravděpodobně na cestě do Palestiny. Je zde žid zachraňující Tóru z hořící synagogy, kterou zapálil jeden z revolucionářů. Svitek Tóry a modlitební knížky leží na zemi, které se nesmějí dotknout. Je zde hmatatelný zmatek a strach o život. Chagall tento svůj obraz interpretuje jako persekuci židů tentokrát také nacionálními socialisty. Je zřejmé jeho zklamání a rozčarování revolucí, do které kladl svoje naděje. Poukazuje na konkrétní zkušenost s revolucionáři, kteří pod vedením komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží přepadli dům Rosenfeldových a odvezli odsud sedm vozů cenností z jejich tří zlatnických obchodů ve městě.¹⁶ Postava Krista je zde symbolem židovského mučednictví (viz obr. 1).

Po začátku války se Chagall s rodinou přestěhoval na neokupovaný jih Francie a roku 1941 přijal pozvání od Muzea moderního umění v New Yorku, aby se přestěhoval do USA.¹⁷ V New Yorku získal popularitu díky jeho celkem jedenácti výstavám v Galerii Pierra Matisse. Triumfální úspěch sklidil za kostýmy a kulisy pro balet Aleko¹⁸, jehož premiéra se konala v Mexico City. Balet byl následně uveden v New Yorku, kde zaznamenal podobný úspěch.

Při probíhající německé invazi do SSSR bylo zničeno a srovnáno se zemí jeho rodné město, načež reagoval další sérií obrazů s motivem ukřižování. Roku 1944 poznamenala jeho život další tragická událost, a to sice smrt jeho ženy Belly. Ta ho naprosto zlomila a nebyl schopen téměř rok malovat. Těsně před

¹⁶VOKOLEK, Václav. Život jako oslava života. In: *Ma vie - můj život*. Praha: Metafora, spol.s.r.o., 2013.

¹⁷BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 111–154.

¹⁸Balet, který vytvořil choreograf Leonid Massine, je adaptací na poemu *Cikáni* od Alexandra Sergejeviče Puškina na hudbu Petra Iljiče Čajkovského. Premiéra se konala roku 1942.

smrtí Bella dokončila svoje paměti v jidiš pod názvem *Hořící světla*, Chagall se poté věnoval ilustracím a překladu knihy do francouzštiny.¹⁹

Radost ze života a chuť znovu tvořit v něm probudila až nová známost. O dvacet osm let mladší Virginia Haggard McNeil, také sama malířka, byla jeho hospodyní a stala se mu oporou po následujících sedm let. USA mu poskytly bezpečný přístav v době války. Když nebezpečí pominulo, rozhodl se vrátit zpátky do Francie. Od roku 1950 začal pracovat na monumentálních obrazech na biblická témata. S Virginií znovu navštívil Izrael roku 1951 při příležitosti jeho retrospektivních výstav konaných v Jeruzalémě, v Tel Avivu a Haifě.

Roku 1952 se podruhé oženil. Valentina Brodská, o dvacet pět let mladší, úspěšná podnikatelka v módním průmyslu z rusko-židovské rodiny, se stala opět jeho inspirací a oporou. Po jejím boku byl zbaven praktických starostí každodenního života a mohl se věnovat pouze své tvorbě. Ta byla v následujících letech velice rozmanitá. Začal se věnovat nástěnným malbám, keramice, sochařství, mozaikám, gobelínům a vitrážím. Pokračoval v práci na velké škále obrazů pro sérii Biblických motivů a proto r. 1957 potřetí navštívil Izrael. Roku 1963 byl dokonce pověřen malbou stropu Pařížské opery.

Mezi lety 1969 a 1970 proběhla do té doby jeho největší výstava vůbec. Konala se v Grand Palais v Paříži a vystavovala jeho 474 děl. Byla nazvána "Hold Chagallovi" a sklídila obrovský úspěch. Roku 1973 se mu dostalo pozvání od ruské ministryně kultury, a tak se po více než 50 letech podíval opět do Ruska. Ke sklonku jeho života proběhlo několik retrospektivních výstav ve světě, například ve Stockholmu, Londýně nebo Filadelfii. Zemřel 28. 3. 1984 po celodenní práci ve věku 97 let.²⁰

¹⁹BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 155–174.

²⁰BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 175–210.

3. Biblická témata

Chagall samozřejmě znal Bibli od raného dětství. Vyrostl obklopen chasidismem, který vtiskl jeho dílům vyprávěcí charakter. Jeho vztah k Bibli nejlépe charakterizují Chagalova vlastní slova: *"Od mého neútlejšího mládí jsem byl fascinován Bibli. Vždy byla pro mě největším zdrojem poezie všech časů. Od té doby jsem hledal její odraz v životě i umění. Bible je jako ozvěna přírody a to je to tajemství, které se pokouším sdělit."*²¹

Když byl tedy r. 1930 pověřen ilustrací Bible Ambroisem Vollardem, velice radostně se svého úkolu zhostil.²² Proto i s rodinou kvůli inspiraci zamířil do Palestiny hned následujícího roku a okamžitě začal s prací. Vytvořil sérii kvašů, která se později stala základem jeho série Biblické poselství. Avšak do tohoto procesu zasáhla válka, která oddálila vydání ilustrované Bible až na rok 1956. Celkem vytvořil sto pět leptů, které byly vydány i v barevném provedení. Chagall byl roku 1962 mluvčím izraelského parlamentu pověřen výzdobou vstupní haly do nového Knesetu. O jeho všestrannosti svědčí fakt, že si vybral pro tuto výzdobu techniku tapiserie. Pro tkalce vypracoval předlohu, jejímž výsledkem byly tři tapiserie týkající se historie židovského národa: *Izajášovo Pororocství, Exodus a Příklad do Jeruzaléma*.²³ Pro Kneset rovněž vytvořil i předlohu mozaiky *Z exilu k návratu*, jejímž ústředním motivem je Zed' nářků a menora.

Mezi lety 1952-1966 se jeho pozornost obrátila opět k tématu exodu. Tentokrát ho ztvárnil na plátně (viz obr. 2). Vyvedení z Egypta bylo pro židovský národ klíčovým momentem jeho existence. Mezi davem lidí vidíme Mojžíše s deskami Zákona, ale také ženskou postavu v bílém, která je s největší pravděpodobností jeho žena Bella. kterou nepřestal malovat ani po její smrti. Velký ústřední motiv Ježíše zosobňuje obrovské utrpení židů zejména v době

²¹BAAL-TEŠHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 222–223.

²²Ambroise Volard byl proslulý vydavatel a obchodník s uměním, který Chagalla již dříve pověřil ilustrací Gogolových *Mrtvých duší* a La Fontainových *Bajek*..

²³BAAL-TEŠHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 230.

před nástupem a v průběhu 2. světové války. Ježíš je svědkem chvatného odchodu davů židů z Evropy, kde jim hrozí zkáza. Vrací do Palestiny v naději na svoji záchranu. Můžeme zde vidět i další často užívané Chagallovovy motivy. Mezi nimi je ryba, která je zároveň symbolem Ježíše, později všech křesťanů. V pravé části okna vidíme dítě na kohoutovi, tolik oblíbený Chagallovův námět. Motiv má kořeny v Chagallově dětství. Kohout souvisí se starým aškenázským zvykem zvaným "Kaparot" při Dni smíření (Jom kipur). Ještě před příchodem svátku byl v domácnosti za každého muže vybrán kohout a za každou ženu vybrána slepice. Rituál spočíval v tom, že muž si vzal kohouta, několikrát s ním obkroužil ve vzduchu kruh a za pronášené modlitby, při níž žádal odpuštění za své hříchy, kohouta podřízl. Kohout tak plnil funkci nabízeného daru při pokání. Následně byl chudým věnován dar odpovídající hodnotě kohouta, aby si i oni mohli dopřát sváteční večeři v předvečer svátku i při jeho ukončení.²⁴ Sefardští židé vůči tomuto rituálu mají mnoho námitek a ponechali si z něj pouze tu charitativní část. Původ toho rituálu přikládají magickým praktikám cizího prostředí, jemuž byli aškenázští židé vystaveni.²⁵ Dle mého názoru lze v tomto rituálu nalézt inspiraci ve starozákonní oběti Dne smíření, ke které se později vrátím. Nutno dodat, že rituál "Kaparot" se dnes praktikuje jen zřídka a to ve velice ortodoxních rodinách. Často jako náhražka kohouta či slepice postačí ryba či pouhá zelenina.²⁶

7. července 1973 bylo slavnostně otevřeno Muzeum Biblického poselství v Nizze, které bylo vybudováno za podpory státu, města Nizzy a ministra kultury Andrého Malrauxe, který byl současně Chagallovým přítelem. I Chagall s rodinou významně ke stavbě přispěli svými dary. Cílem muzea bylo vypovědět příběh Bible v obrazech. V hlavní síni je dvanáct obrazů, které zachycují

²⁴ מלמד, הרב אליעזר. הלכות יום כיפורים. [online]. [citováno 23. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/553>

²⁵ לקסיקון לתרבות ישראל. [online]. [citováno 23. 4. 2014] Dostupné z: <http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=540>

²⁶ לקסיקון לתרבות ישראל. [online]. [citováno 23. 4. 2014] Dostupné z: <http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=540>

nejvýznamnější události Starého Zákona. Mezi nimi jsou například: *Stvoření člověka, Vyhnání Adama a Evy z ráje, Noe vypouští holubici, Obětování Izáka, Mojžíš přijímá desky zákona*. Další síň je věnována *Písni písni*, najdeme zde mozaiku *Prorok Eliáš ve svém voze* a v přednáškové síni tři velké vitráže *Stvoření světa*. Muzeum Biblického poselství se ale netýká jen židovského náboženství a už vůbec nemá být chápáno jako projev sionismu. Naopak pro Chagalla tato témata přesahují hranice jen jednoho náboženství, dotýkají se celého lidstva.²⁷

Nepochybně špičkou v uměleckém díle Marca Chagalla jsou vitráže. Technika, které se začal věnovat až v celkem pokročilém věku sedmdesáti let. Dle jeho vlastních slov mu učarovala svojí jednoduchostí, jelikož k výslednému efektu stačila pouze barva a světlo. Svoji první vitráž vytvořil roku 1957 pro kostel v Notre-Dame v Horním Savojsku. Vytvořil návrhy pro dvě okna, která poté vyhotovil sklářský mistr Paul Bony. Rok poté se seznámil s Charlesem Marquem, sklářským mistrem velkého formátu, se kterým navázal spolupráci a který vyhotovil všechny následné Chagalovy vitráže. Společně se tedy podíleli na první velké zakázce, kterou byla okna pro katedrálu v Metách: *Stvoření, Abraháмова oběť, Mojžíš přijímající desky Zákona, Král David, Proroci, Vyhnání Adama a Evy z ráje*.

V roce 1960 dostal další zakázku od Dr. Myriam Freundové, prezidentky Hadasy, pro synagogu lékařského centra Hebrejské univerzity v Kirjat Hadase, v západní čtvrti Jeruzaléma.²⁸ Ze začátku se této zakázce nechtěl ujmout. Chtěl, aby jeho dílo bylo k dispozici co nejvíce lidem. Nakonec ho přesvědčil rabín hadasské synagogy slibem, že s okny může po celý rok naložit dle svého uvážení.²⁹ Francouzský ministr kultury pak zařídil, aby okna byla nejdříve vystavena šest měsíců v Louvru a šest měsíců v Muzeu moderního umění v New

²⁷TARGAT, François Le a Jan Marius TOMEŠ. *Marc Chagall*. B.m.: Odeon, 1987, s. 14.

²⁸Hadasa je ženská sionistická organizace založená r.1912.

²⁹Wedd, Patricia Dunkin. *Chagall's windows at Tudeley*. [online]. 17. únor 2013 [citováno 30. 3. 2014]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=VpKUZV0R3-A&feature=youtube_gdata_player.

Yorku. Teprve poté byla roku 1962 nainstalována v Jeruzalémě.

Začátkem 60. let vytvořil jedno z neznámějších vitrážových oken s názvem *Dobrý Samaritán* pro kostel Jednoty v Pocantico Hills, v Tarrytownu, v New Yorku. Tuto zakázku dostal od rodiny Rockefellerových poté, co David Rockefeller uviděl Jeruzalémská okna vystavená v Paříži. Pro tento kostel vytvořil následně dalších osm oken odrážejících témata ukřižování, cherubínů a proroků. Dalších dvanáct oken vyhotovil pro kostel v Tudeley, v anglickém Kentu. První okno vytvořil jako památník Sáře Goldsmidové, která byla rovněž obdivovatelkou Jeruzalémských oken a po jejíž tragické smrti byl pověřen zakázkou od jejích rodičů. Výsledkem své práce byl natolik spokojen, že se rozhodl pro tento kostel vytvořit i ostatních jedenáct oken a zrealizoval je během následujících patnácti let.³⁰

Na vitrážích pokračoval až do pokročilého věku. O svém nadšení pro vitrážová okna řekl: "*Úplně proměnila moji vizi. Otřásla mnou a přiměla mě přemýšlet. Nevím, jak bych měl od teď nadále malovat...*"³¹ Pro Fraumünsterskou katedrálu v Curychu vytvořil pět oken a v letech 1971–72 další tři pro Muzeum biblického poselství v Nizze., která nazval *Stvoření světa*. Následovala remešská katedrála nebo například Chichesterská katedrála v Anglii. Je zajímavé, že většinu vitráží věnoval kostelům, jen pouze jedné synagoze. Navíc si tohoto pověření vážil jako pocty a odmítl za práci finanční odměnu.

³⁰Tudeley [online]. [citováno 25. 3. 2014] Dostupné z: <http://www.tudeley.org/allsaintstudeley.htm>

³¹WERNER, Alfred. Chagall's Jerusalem Windows. *Art Journal* [online]. 1962, roč. 21, č. 4, s. 224–232. [citováno 14. 3. 2014]. Dostupné z: doi:10.2307/774570

3.1. *Symbolika jeruzalémských oken*

Vitrážová okna zaznamenala velký vzestup v poválečném období, kdy bylo třeba restaurovat mnoho poničených památek. Jsou často spojována s křesťanskými budovami, ale byla oblíbená i jako dekorace nesakrálních budov či budov oslavujících jiná náboženství. V synagogách narážíme na další problém a to již zmiňovaný zákaz zobrazování. Archeologie dokazuje, že tento zákaz byl velmi často porušován. Příkladem z mnoha může být synagoga Dura Europos ze 3. století, která je vůbec nejstarším dokladem obrazového zpracování příběhů Starého zákona. Bylo zde nalezeno mnoho motivů zvířecích ale i figurálních.³² Rostlinné motivy jsou součástí i pražské Staronové synagogy. Zde se objevuje symbolika dvanácti izraelských kmenů v podobě dvanácti větví vinné révy.³³ Dalším příkladem bohatě zdobeného interiéru (i okázalého exteriéru) je pražská Španělská synagoga. Daleko typičtější je však pro synagogy jednoduchý styl, který nevzbuzuje moc pozornosti. Z pražských synagog tomuto pojetí odpovídá například Pinkasova či Klausová synagoga. Důvod byl daleko "pozemštější" než strach z "božího hněvu". Židům bylo často vládnoucími křesťany zakazováno stavět krásné a okázalé synagogy. Strohost a jednoduchost zejména venkovních fasád tak byla důsledkem jejich nejistoty a často také chudoby.³⁴

Architekt Joseph Neufeld, který byl ovlivněn výtvarnou školou Bauhausu, navrhl komplex budov již zmiňovaného Hadaského lékařského centra, jehož součástí je i synagoga. Tato synagoga byla navržena rovněž v jednoduchém stylu bez zbytečných ozdob s důrazem na funkčnost prostoru. Střechu čtvercové jednopatrové budovy synagogy vytváří jakési malé náměstíčko, na němž je dvanáct stop (3,67 m) vysoká klenutá nadstavba, kde jsou nainstalována

³²GUTMANN, Joseph. The Dura Europos Synagogue Paintings and Their Influence on Later Christian and Jewish Art. *Artibus et Historiae* [online]. 1988, roč. 9, č. 17, s. 25–29 [citováno 26. únor 2014]. Dostupné z: doi:10.2307/1483314

³³Židovská obec v Praze [online]. [citováno 26. únor 2014]. Dostupné z: http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=b

³⁴WERNER, Alfred. Chagall's Jerusalem Windows. *Art Journal* [online]. 1962, roč. 21, č. 4, s. 224–232.[citováno 14. 3. 2014]. Dostupné z: doi:10.2307/774570,

Chagallova okna jako jediná ozdoba synagogy. Námětem byla 49. kapitola z knihy Genesis.³⁵ V souvislosti se zmiňovanou organizací Hadasou, která si dala název dle rodného jména královny Ester, se nabízí vysvětlení původu inspirace oné klenuté nadstavby: *"Už architekti budující synagogu využili symbolismu jména nemocnice Hadasa a pojali kapli jako zářivou korunu královny Ester – Hadasy. Čtvercový půdorys a archetypální rozvržení dvanácti barevných oken po třech na každé straně pak nenechá čtenáře Ezechielova proroctví na pochybách, že zde umělci vybudovali repliku Nového Jeruzaléma s dvanácti branami zasvěcenými patriarchům."*³⁶ Organizace Hadasa vznikla roku 1912 za účelem poskytovat lékařskou péči obyvatelům Jeruzaléma, kteří zde žili v otřesných podmínkách. Podobně, pomocí prostředků odpovídajících její době, chránila Ester její národ v dobách starozákonních.

Rozvržení oken po třech kmenech na čtyřech světových stranách reflektuje i způsob, jakým Izraelci tábořili v dobách, kdy s sebou nosili svatostánek s archou úmluvy. Přesné instrukce k táboření okolo svatostánku podává kniha Numeri. Na východní straně se utáboří Juda, Isachar a Zabulón, na jižní straně Rúben, Šimeón a Gád. Lévi spolu se stanem setkávání uprostřed, na západní straně Efrajm, Menases a Benjamín a konečně na severní straně Dan, Ašer a Neftalí. (Nu 2, 2). Ale zde narážíme na dva problémy. Jednak zde místo kmene Josef, oproti Chagallovu pojetí, figurují kmene Menases a Efrajm. A druhým problémem je jejich rozmístění, které také neodpovídá tomu Chagallovu.

Druhá moje teorie se vrací k Jákobovým ženám a ke zrození synů Jákobových. Dle Rašihova komentáře ke Gen 29, 34 Jákobovy ženy byly prorokyně, proto také věděly, že si Jákob vezme celkem čtyři ženy. Každá žena měla porodit tři syny, svůj podíl z dvanácti. Lea však tento svůj podíl překročila a porodila čtvrtého syna. Od toho se odvíjí jeho jméno Juda (to je Ten, kdo vzdává chválu),

³⁵ WERNER, Alfred. Chagall's Jerusalem Windows. Art Journal [online]. 1962, roč. 21, č. 4, s. 224–232. [citováno 14. 3. 2014]. Dostupné z: doi:10.2307/774570

³⁶ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha: Triton, 2010, s. 148.

protože děkovala Hospodinovi za tento extra díl.³⁷ Nicméně Lea nakonec porodila Jákobovi ještě další dva syny. Celkem jich bylo tedy šest: Rúben, Šimeón, Lévi, Jehuda, Isachar a Zabulon. Navíc měl Jákob s její služkou Zilpou Gáda a Ašera. S Ráchelinou služkou Bilhou měl Jákob syny dva: Dana a Neftalího. K úplnému výčtu scházejí Josef a Benajmín, kteří byli vlastní synové Ráchel. Lea vyhrála závod v porodnosti na plné čáře, což znamená, že Chagall nerozmístil okna dle toho, jaké matce se kdo narodil.

Rozvržení dle bran nebeského Jeruzaléma v Ezechielově vizi se opět liší svým uspořádáním jednotlivých kmenů. Chrám Nového Jeruzaléma obklopují ze severní strany brány přiřazované Rúbenovi, Judovi a Lévimu. Na východní straně jsou to brány se jménem Josefa, Benjamína a Dana. Brány Šimeóna, Isachara a Zabulóna jsou na jihu a na východě jsou to pak brány Gáda, Ašera a Neftalího. Z uvedených příkladů tedy vyplývá jediná shoda. Ke čtyřem světovým stranám jsou přiřazeny tři jména izraelských kmenů. Trojka a čtyřka jsou v Tanachu důležitými čísly. Ve trojici se objevovali andělé či Hospodinovi vyslanci, trojka obecně vyjadřuje boží všemohoucnost. Čtyřka bývá spojována s pozemským životem, čtyřmi ročními obdobími, čtyřmi biblickými řekami apod. Jejich součet se rovná posvátné sedmičce a jejich součin odpovídá dvanácti znamením zvěrokruhu, dvanácti měsícům v roce atp. Dvanáctka je symbol úplnosti a božského řádu.³⁸

Pokud se vrátíme zpět k Jákobově závěti v 49. kapitole Genesis, nabízí se možné řešení a to, že se Chagall přesně držel posloupnosti vyřčených Jákobových požehnání každému ze svých synů.

Ve čtyřech řadách po třech jsou také vytesána jména Jákobových synů do kamenů či spíše drahokamů na pektorálu kněžského roucha velekněze. Ale posloupnost jednotlivých jmen se v pramenech liší. Jedna z verzí je, že jména

³⁷Genesis - Chapter 29 (Parshah Vayeitzei) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 5. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8224

³⁸ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 18–23.

byla vytesána do kamenů dle pořadí narození.³⁹ Kromě číselné symboliky si povšimněme barevné škály Chagallových oken. *"Údajně též využil barevnosti drahokamů uvedených v Ex 28, 17–21. Toto tvrzení však neznamena, že v Chagallových oknech nalezneme typické barvy nám známých nerostů. Umělec si skutečné kameny přeznačil podle vlastního klíče opírajícího se o kabalistický symbolismus barev a světél."*⁴⁰ Pro účely srovnání barevnosti kamenů s okny, přiřadím ke každému Jákobovo synovi jeho kámen pektorálu podle českého překladu Starého zákona a podle původního hebrejského názvu. Každý z izraelských kmenů stanoval v poušti pod svým praporem.⁴¹ Ke každému Jákobovo synovi také přiřadím emblém, který je vyobrazen na jeho praporu a spojuje se s jeho kmenem na základě Midraše Bamidbar raba 2,7. Prapor barevně odpovídá kameni pektorálu.

Nyní se podrobně podíváme na symboly každého z dvanácti oken.

³⁹FLAVIUS, Josephus. Concerning The Garments Of The Priests, And Of The High Priest. In: *The Antiquities of the Jews* [online]. [citováno 15.3. 2014]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/files/2848/2848-h/2848-h.htm#link32HCH0007>

⁴⁰TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha: Triton, 2010, s. 148.

⁴¹NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 713.

3.1.1. Rúben

Rúben se narodil jako první syn Jákoba a jeho první ženy Ley. Lea, jelikož ji Jákob narozdíl od Ráchel nemiloval, zápasila s Ráchel o Jákobovu pozornost. Proto jej po jeho narození jej nazvala... "*Ruben (to je Hled'te – syn); řekla totiž: 'Hospodin viděl mé pokoření; nyní už mě bude můj muž milovat.'*" (Gen 29, 32) Tuto analogii lze vypořádat z hebr.: viděl → Vizte syna (ראה ← ראובן).⁴²

Na velekněžském pektorálu je jeho jméno vytesáno do kamene rubínu (odem). Ačkoli bychom očekávali červenou barvu podle kamene i praporu, Chagall si zvolil nebeskou či mořskou modř. S největší pravděpodobností považoval tuto barvu za vhodněji vyjadřující obsah Jákobova požehnání, které je zčásti vyobrazeno uvnitř slunečního kotouče: "*Rúbene, tys můj prvorozený, síla má a prvotina mého mužství; povzneseností a mocí překypuješ. Přetekls jak vody; nebudeš však první, protože jsi vstoupil na otcovo lože. Tehdy znesvětils je. Na mé lůžko vstoupil!*" (Gen 49, 3–4). Ještě lépe čtvrtý verš k našemu účelu vysvětluje Rašiho komentář: "*Neklid a spěch vody se kterým si pospíchal, abys ukázal své rozčilení, podobně jako voda, která spěchá svým směrem.*"⁴³ Také emblémem Rúbenova kmene je voda. Motivy čtyř ryb ve spodní části okna mohou tak tedy vyjadřovat nestálost a spěch, kterému Rúben podlehl. Chagall také často kreslil ryby pro svou úctu k svému otci a jeho povolání.⁴⁴ Ryby také jsou součástí každé sváteční večeře, tudíž neodmyslitelně patřily do jeho života.

Rúben ztratil výsadu prvorozenectví, protože se dopustil cizoložství s Bilbou, ženou svého otce. Rúben kromě tohoto zjevně velice vážného prohřešku jinak vykazuje samé pozitivní skutky. Kromě Benjamina a Judy byl jediný, kdo neusiloval o Josefův život, když se v poušti jeho bratři radili, jak se svým nenáviděným bratrem naložit. Přesvědčil bratry, aby ho nezabýjeli, ale vhodili do cisterny, ze které ho chtěl vysvobodit a přivést zpět k otci. Tento plán

⁴²HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 417.

⁴³Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

⁴⁴BAAL-TEŠUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 14.

mu překazil Juda, který zase přesvědčil ostatní, aby ho prodali karavaně Izmaelců. Jeho bratři pak namočili barevnou suknicí, dárek od Jákoba, do krve a tvrdili, že byl rozsápán dravou zvěří. Rúben, stejně jako jeho otec, o této lži nevěděl. Snad proto se jeho kmeni dostává milosrdného požehnání od Mojžíše: "*Živ bud Rúbene, neumírej, i když je tvých mužů nepatrný počet.*" (Dt 33,6). Rúben se za dob Jozua usídlil na východě od řeky Jordán a Mrtvého moře. Z východu a jihu pak jeho kmen musel čelit nepřátelským nájezdům Ammonitů a Moábanů, což s největší pravděpodobností byl důvod jeho nevelkého počtu.⁴⁵

Z dalších námětů jasně rozeznáme tři orly, reprezentující jeho sílu a holubici nesoucí olivovou ratolest. Holubici vyslal Noe po potopě, aby podala svědectví o tom, zda již opadly vody a ona se vrátila s olivovým lístkem v zobáčku na znamení smíření s Hospodinem. Zejména holubice s olivovou ratolestí byla často zobrazována na nástěnných malbách v katakombách a na reliéfech sarkofágů, kde symbolizovala naději na věčný život a pokoj.⁴⁶ Odtud původ známého symbolu míru. Dle mého názoru zde reprezentuje i poselství Hadaské nemocnice. Zdejší personál je smíšený, pracují zde vedle sebe Izraelci i Palestinci. Centrum poskytuje péči bez ohledu na vyznání, etnicitu a rasu. Snaží se tak ukázat funkční model spolupráce. Centrum se těchto zásad drželo i v období obou intifád, což už tedy bylo po Chagallově smrti, a v roce 2005 byly obě dvě nemocnice (areál v Ejn Kerem i původní areál na hoře Skopus) nominovány na Nobelovu cenu míru.⁴⁷

Další motiv ovcí, které se nacházejí vpravo uprostřed a také pod vodní hladinou ve spodní části okna, pravděpodobně přibližuje pastevecký způsob života starých Izraelitů.

Sluneční kotouč může být Hospodinem, jelikož je jako slunce popisován

⁴⁵Deuteronomy - Chapter 33 (Parshah V'Zot HaBerachah) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 21. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9997

⁴⁶ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 123.

⁴⁷Local hospitals up for Nobel Prize. *ynet* [online]. [citováno 13. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3060873,00.html>

ve Tanachu (Ž 84, 12; Iz 60, 19–20).

Také před holubicí můžeme vidět černobílou látku připomínající modlitební plášť talít.

S kmenem Rúben byla často ztotožňována mandragora, bylina opředená množstvím legend, jejíž plody se považují za symbol početí a plodnosti. Také zde si jí můžeme všimnout v pravé spodní části okna. Mandragorová jablíčka Rúben našel v poušti a přinesl svojí matce.⁴⁸ Když to Ráchel zjistila, všemožně Leu přemlouvala a nabízela za ně dary, ale Lea se jich za žádnou cenu nechtěla vzdát. Nakonec je přeci jen vyměnila za noc strávenou s Jákobem, kdy počala syna Isachara. Z tohoto důvodu bývá Rúbenovým emblémem mandragora.

⁴⁸LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 1.

3.1.2. Šimeón

Lea pojmenovala svého druhého syna "Vyslyš–(Bůh)" (od kořene slyšet: שמע) na znamení, že Hospodin uslyšel její nářky, že ji Jákob nemiluje a dal jí proto dalšího syna. Další způsob výkladu jeho jména je "Jméno je hřích" či "Tam je hřích" (שמעון ← שמ עון)⁴⁹ a důvod takového výkladu dokládá Šimeónův příběh.

Také se nedočkal vroucného požehnání od svého otce. Když Jákob a jeho synové dorazili do Šekemu, chtěli se zde usadit. Nastal zde ale problém, jehož příčinou se stala jeho sestra Dína, Leina dcera. Dína porušila zákaz a opustila svoje tábořiště, protože se chtěla podívat na šekemské ženy. Při této procházce ji potkal Šekem, syn knížete Chamóra a znásilnil ji. Šekemův čin samozřejmě vzbudil obrovský hněv celého Jákobova kmene, ale zejména jejích pokrevních bratří Šimeóna a Léviho. Šekem se ale do Díny zamiloval a chtěl se s ní oženit. Chamór s Šekem chtěli tuto situaci diplomaticky vyřešit a nabídli Jákobovu kmeni, aby se v jeho zemi usadili a spojili se s Kenaanci. Jákobovi synové naoko souhlasili, že ke sňatku dojde, pokud se šekemští nechají obřezat. Chamór se Šekemem souhlasili a uloženou podmínku přátelství vykonali. Když se ale třetího dne z onoho zákroku zotavovali, vtrhli právě Šimeón s Lévim do města a všechny muže povraždili. Následně ostatní bratři vyloupili město a zajali ženy a děti.⁵⁰ Tuto krvavou pomstu Jákob rozhodně neschvaloval, byla dokonce protizákonná. Naopak v souladu se zákonem, jak je popsáno v Dt 22, 28, jednal Šekem, který Jákobovi a jeho synům nabídl věno a dary jakékoli výše, a také se s ní chtěl oženit. Navíc tímto impulsivním až fanatickým jednáním uvedli v nebezpečí celý Jákobův rod, mohli se stát obětí výpadů dalších nepřátelských kenaanských kmenů. Není tedy divu, že oběma synům Jákob požehnal takto: *"Šimeón a Lévi, bratři, jejich zbraně – nástroj násilí. V jejich kruh at' nevstupuje moje duše, s jejich spolkem zajedno at' není moje sláva, neboť v hněvu povraždili*

⁴⁹HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 269.

⁵⁰Starý zákon. Překlad s výkladem. Svazek 1. První kniha Mojžíšova-Genesis. (ČEP). Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1968, s. 204–208.

muže, ve svém rozvášnění ochromili býky. Bud' proklet jejich hněv, že byl tak prudký, jejich prchlivost, že byla tak krutá. Rozdělím je v Jákobovi, rozptýlím je v Izraeli." (Gen 49, 5–7).

Pokusme se nyní rozluštit jednotlivé motivy okna. Motiv holubice se objevuje i zde. Holubice byla posvátným ptákem na celém Předním východě a byla zasvěcena bohyni plodnosti. Hrála významnou roli v kultickém životě, byla například obětována při narození dítěte, při uzavírání smlouvy nebo také jako vykoupení za hřích.⁵¹ Na Šimeónově okně jsou dvě červeně zbarvené holubice, které v souladu s okolnostmi mohou zobrazovat právě oběť, kterou teoreticky Šimeón s Lévim mohli či měli vykonat, aby alespoň částečně odpykali svoje hříchy. A že jich nebylo málo. Dle Rašiho to byli právě tito dva bratři, kteří se rozhodli zabít svého bratra Josefa a byli tak strůjci spiknutí ostatních bratří proti Josefovi⁵² a stali se tak příčinou velké Jákobovi bolesti. V Mojžíšově požehnání je již Šimeón kmen vynechán. Posléze jeho kmen splynul s kmenem Judy a tak se naplnilo proroctví jeho otce.⁵³

Šimeónovým kamenem na pektorálu velekněze je topaz (pitda), barva jeho kamene a praporu je zelená. Dle předešlého příkladu lze ale soudit, že se Chagall spíše snažil vystihnout potemnělou atmosféru Jákobova požehnání. Podívejme se nyní na další zvířecí motivy. V pravé dolní části můžeme spatřit okřídleného býka. Ona výtku Jákobově požehnání "a zchromili jste býky" musela být velice závažná, pokud je stavěna hned vedle zabití všech šekemských mužů. Býk (respektive jalovice) hrál významnou roli v regionu už od starověku. Například bohové Marduk, Enlil a Baal byli zobrazováni v podobě býka.⁵⁴ A tak býk samozřejmě sloužil jako obětní zvíře. Nejinak tomu bylo u starých Izraelitů. Dobytek byl obvykle při příležitosti dobývání odveden, aby následně mohl být

⁵¹NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 214–215.

⁵²Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

⁵³NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 2. Ř-Ž*. Praha: Kalich, 1956, s. 882–883.

⁵⁴COOPEROVÁ, J.C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 22–23.

obětován. Svým činem tak bratři vlastně učinili býky nezpůsobilé obětí.⁵⁵ Raši přirovnává Josefa k býkovi: "*...je plný důstojnosti jako prvorozený býk...*" (Dt 33, 17), takže bratři chtěli ochromit či vykořenit Josefa.⁵⁶ Okřídlený býk zde tedy může být jak obětina Hospodinu, tak reprezentant Josefova kmene. V levé horní části je okřídlený osel, jenž zapadá do Šimeónova příběhu. Je zde zosobněním knížete Chamóra (hebr. osel), který se stal obětí pomsty bratrů.

Jsou zde další objekty připomínající planety, jedna v barvě ohně a opuštěná a druhá nafialovělá a kvetoucí. Pod nimi Země zobrazující v sobě den a noc zároveň.⁵⁷ Pokud se vrátíme k Jákobovu výroku o kruzích a spolcích, nabízí se zde další interpretace. Obě tělesa reprezentují společenství Šimeóna a Léviho. Oba tak stojí mimo Zemi, která reprezentuje Jákoba a jeho společenství. Jinak řečeno Jákob s nimi nechce mít nic společného. Město, které je vyobrazeno pod Zemí, nesporně reprezentuje město Šekem, jelikož i emblémem Šimeónovým jsou hradby města Šekem.

Na vše pak dohlíží vševidoucí oko Hospodinovo, které lze vidět dokonce ve dvou provedeních nalevo od Země.

⁵⁵Starý zákon. Překlad s výkladem. Svazek 1. První kniha Mojžíšova-Genesis. (ČEP). Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1968, s. 274–275.

⁵⁶Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

⁵⁷LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 9.

3.1.3. Lévi

Lévi je třetím synem Jákoba a Ley. Jeho jméno znamená "Přidružitel" protože si Lea myslela, že tentokrát se k ní už její muž přidruží. (Gen 29, 34) Nicméně ho ale pojmenoval Hospodin, tudíž jméno Lévi lze přeložit i jako "Přivínuvší se", tj. k Hospodinu, (לוי ← לוי – přivínout se).⁵⁸

Osobu Léviho již dobře známe z předcházejícího příběhu. Stejně jako Šimeón nedostal žádné svoje území, ale pouze čtyřicet osm měst v rámci území jiných pokolení.⁵⁹ I v jeho případě se tedy naplnilo, co mu Jákob požehnal. Nicméně v tomto ohledě se již Chagall jeho osobou nezabývá. Jako inspirace mu posloužilo Mojžíšovo požehnání z knihy Deuteronomium. Jeho kmeni se ale oproti tomu Šimeónovu dostalo významnému postavení. Na deskách zákona Léviho okna je vyobrazena tato jeho část:..(Lévi) *"Řekl o svém otci a o své matce: »Nehledím na ně«; na své bratry se neohlíží, své syny nezná. Oni dbali na tvou řeč, zachovávali tvou smlouvu. Budou vyučovat tvým právům Jákoba a tvému zákonu Izraele, budou klást před tebe kadidlo a na tvůj oltář celopaly."* (Dt 33, 9–10).

O levitech se hovoří jako o potomcích Árona, Mojžíšova bratra. Tyto verše reflektují situaci, když byl Mojžíš na hoře Sinaj, rozmlouval tam s Hospodinem a obdržel desky zákona. Morálka v tábořišti zatím poněkud poklesla. Áron dokonce podlehl naléhání lidu a zhotovil zlaté tele. Když se Mojžíš vracel do tábora, tento projev modlářství ho rozzuřil natolik, že roztříštil desky zákona. Následně pověřil právě levity, aby v táboře pobili každého, kdo toto zlaté tele uctíval, bez ohledu na to, zda je to jeho přítel či rodina. Od této chvíle se levité drželi stranou ostatních a zastávali speciální funkci: ochranu stánku úmluvy a obětní bohoslužbu. Při putování na poušti také stánek úmluvy nosili, měli na starosti veškerou péči okolo něj a předměty s ním spojené: stan, schránu, závěsy do vchodu stanu setkávání, nádobí, svícen, oltáře atp. Jako zdroj obživy jim sloužily

⁵⁸HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 269.

⁵⁹NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 375–376.

desátky od jiných pokolení. V pozdějších dobách, zejména po návratu z babylonského zajetí, často zastávali úlohu písařů, učitelů zákona, kronikářů, chrámových sluhů. Mívali i status nižšího kněžstva. Někdy mohli být kněží pouze přímí potomci Árona.⁶⁰ V okně tedy figurují předměty, které mají co do činění se všemi těmito činnostmi. Obětní bohoslužba, později přenesená do chrámu, se vyvinula v bohoslužbu synagogální. Taktéž skříň na Tóru, aron ha-kodeš, v synagoze má svůj původ v arše úmluvy, která obsahovala desky smlouvy. Opona, parochet, připomíná závěs, který odděloval prostor svatyně, kde byla archa uložena.⁶¹ Výzdoba okna tak vyjadřuje spojení těchto starozákonních motivů s těmi současnými. Vedle desek zákona nacházíme pohár na kiduš společně se svíčkami, které jsou zapalovány s příchodem šabatu.

Nyní se podívejme na čtyři zvířata v horní části okna, která nepochybně reflektují synagogální heraldickou čtveřici lva, orla, býka a holubici. Původ této čtveřice můžeme najít v Ezechielově vidění boží slávy, konkrétně Ez 1, 4–10. Zde Ezechiel popisuje čtyři bytosti podpírající či vezoucí boží trůn. Tyto bytosti mají čtyři tváře: býčí, orlí, lví a lidskou. Zaměřila jsem se na dvě verze výkladu. První uvádí, že Ezechiel byl patrně ovlivněn babylónskými náboženskými slavnostmi, při nichž babylóňané v průvodech vozili sochy božstev na okázalých vozech. Hlavní božstva měla lidskou podobu, existovala však vedle nich řada božských či polobožských bytostí, které mívaly dva i čtyři obličejy. Tyto bohy pak nosila jejich posvátná zvířata. Byli jimi především lev a býk, kteří zosobňovali jejich moc a sílu.⁶² Druhá z teorií uvádí, že se Ezechiel inspiroval mezopotámskou astronomií. V mezopotámském zodiaku nabývala zvláštního významu čtyři souhvězdí. Byly to tzv. brány, kterými procházelo Slunce při jarní a podzimní rovnodennosti a letním a zimním slunovratu. Těmito souhvězdími byli právě Býk, Lev, Štír a Vodnář. Vodnář měl v Mezopotámii podobu člověka.

⁶⁰NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 376.

⁶¹DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 18–19.

⁶²*Starý zákon. Překlad s výkladem. Svazek 13. Ezechiel-Daniel. (ČEP)*. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1984, s. 17–24.

Štír, který byl spojován se záhrobím, býval zaměňován za orla. Protože tato zvířata tedy reprezentovala pouhé hvězdy a ne babylónská božstva, byla také akceptována židovskými mysliteli a byla využívána k výzdobě synagog.⁶³ Druhá z uvedených verzí tak vyvrací tu první. Zůstává tedy pouze zdůvodnit záměnu Chagallových zvířat. O holubici jsem se již zmiňovala dříve, a protože člověk nesmí být zobrazován, je zřejmé, že zde reprezentuje lidskou duši. Parochet bývá často zdobena dvěma lvy, kteří stojí naproti sobě a mívají mezi sebou desky zákona nebo také strom života. Zde jsou lvi nahrazeni dvěma kozlíky, protože Chagall chtěl zřejmě poukázat na souvztažnost se starozákonní dobou. Koza byla v Palestině podobně jako ovce nejrozšířenějším domácím zvířetem. A tak byla pochopitelně používán jako obětní zvíře. Kniha Leviticus také popisuje rituál očišťování o dni smíření, kde právě dva kozli mají specifickou úlohu.⁶⁴ Áron vezme dva kozly a postaví je před vchodem do stanu setkávání. Losem vybere jednoho kozla pro Hospodina, který bude obětován jako oběť za hřích. Druhý kozel pak bude po smířcích obřadech vyhnán do pouště k pouštnímu démonovi Azazelovi. (Lv 16, 5–10). Nyní je tedy čtveřice zvířat úplná.

Posledním symbolem okna je Davidova hvězda. Tento znak ve tvaru hexagramu, který je v současnosti neodmyslitelnou ozdobou synagog, nebyl až do poloviny 19. století nijak vyhraněně v tomto smyslu používán. Nebyl to, narozdíl od menory, ani žádný symbol židovské mystiky, či židovství vůbec. Neobjevoval se ani v knihách náboženského života ani v chasidské literatuře. Jeho první doklad lze datovat kolem roku 600 př.n.l. u jakéhosi Jošuy ben Asajahu. Hexagram se ale vyskytoval jako ochranný magický znak i v jiných kulturách, a velmi často se vedle něj se používal i pentagram. Hexagram byl používán i jako výzdoba středověkých kostelů, tedy ještě dávno předtím, než se objevil v synagogách. Paralelně se od raných arabských dob používal čistě jako

⁶³ TYDLITÁTOVÁ, Věra. Symbol „čtyř zvířat“ v Ezechiellově vizi. In: *Orientalia Antiqua Nova III*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 125–133.

⁶⁴ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl I. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 347.

ozdobný prvek. Původ názvu "Šalamounova pečeť" se pojí již k předislámské židovské lidové magii. Magické obrazce se nazývaly pečeti. S tím souvisí i výroba pečetních prstenů, které sloužily k ochraně člověka před silou duchů a démonů. Josephus Flavius dokládá legendu o Šalamounově vládě nad duchy, kde se také mluví o Šalamounově pečetním prstenu. Do něj všem nebyl vyryt hexagram, ale tetragramaton, nevyslovitelné boží jméno. Ke spojení hexagramu s názvem Šalamounova pečeť došlo ještě před 6. stoletím. Podobným způsobem došlo i ke spojení magického obrazce se jménem krále Davida. Dle textů středověké židovské magie měl David štít, který mu poskytoval magickou ochranu a díky kterému vyhrával ve válkách. Na tomto štítu ale opět nebyl hexagram, ale boží jméno (v podobě kombinace svatých jmen) nebo tajná Metatronova jména atp. Tento štít se dědil až Judovi Makabejskému. Hexagram byl tedy používán jako magická ochrana před demony a také se v tomto smyslu v dobách raného a vrcholného středověku hojně vyskytoval na magických mezuzách, kde se vepisoval do textu svitku Tóry, a nebyl spojován z žádným z výše uvedených názvů. Oproti tomu se "Šalamounova pečeť" objevovala v podobě hexagramu i pentagramu v magické literatuře všech tří monoteistických náboženství. Název "Davidův štít" se ve spojení s legendou o Davidově štítu v podobě hexagramu objevuje poprvé ve 13. st. v komentáři ke knize Zohar, ale v pozdním středověku je na emblému vyobrazována místo hexagramu menora.⁶⁵ Nový smysl získal "Davidův štít" v pol. 18.st. v souvislosti se sabatiánským mesianistickým hnutím jako symbol vykoupení. Větší popularitu získal tento symbol díky pražským židům, kteří si ho zvolili jako součást praporu, který jim povolil nosit Karel IV. roku 1357. Z Prahy se rozšířil zvyk používat "Davidův štít" jako heraldický znak do dalších židovských obcí v Čechách, na Moravě a v Rakousku. Použití Davidova štítu jako symbolu judaismu v protikladu ke křesťanskému kříži je poprvé doloženo roku 1656 v podobě hraničního kamene

⁶⁵ Autorem komentáře byl David ben Jehuda, vnuk Moše ben Nanchamna, a dílo neslo název Sefer ha gvul " Kniha o hranicích".

ve Vídni, kde odděloval židovské město od křesťanské čtvrti označené hraničním kamenem s křížem. V masivním měřítku se začal jako symbol židovského vyznání používat až při výstavbě synagog v 19. století, jelikož architekti (zčásti nežidovští) hledali nějaké zřetelné vymezení vůči kostelům. Následně se začal hojně používat na obřadních předmětech všeho druhu. Koncem 19. století tento symbol zvolili jako svůj znak sionisté jako naději na budoucnost. Zcela odlišného významu však nabyla žlutá židovská hvězda v souvislosti s holokaustem. Přesto anebo snad právě proto se stala znakem židovské státnosti a suverenity.⁶⁶ Davidovu hvězdu si jako svůj znak zvolila rovněž organizace Hadasa, která svůj znak obohatila o myrtové větvičky (hadasa hebr. znamená myrta).

Léviho okno je tak syntézou tanachických i současných symbolů. Léviho kamenem je smaragd (bareket). Jeho prapor je černo-bílo-červený. A tak zlatá barva zde může zprostředkovávat dojem ze svatyně se zlatými předměty. Zároveň může být zlatým velekněžským pektorálem, chóšenem, jenž sám je emblémem Léviho kmene.

⁶⁶SCHOLEM, Gershom. *Davidova hvězda*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995, s. 53–77.

3.1.4. Juda

Juda byl čtvrtým synem Jáкова a Ley. Jeho jméno (יהודה ← יהודה) kromě dříve uvedeného významu, lze přeložit jako "Patřící Hospodinu" nebo "Vyznavač".⁶⁷ Jelikož jeho starší bratři spáchali závažné hříchy, přechází výsada prvorozenectví právě na něj. Získává mezi ostatními bratry výsadní postavení, jak dokládá Jákovovo požehnání Judovi: *"Tobě, Judo, tobě vzdají čest tví bratři. Na šíji nepřátel dopadne tvá ruka; synové tvého otce budou se ti klanět. Mládě lví je Juda. S úlovkem můj synu, vystoupil jsi vzhůru. Stočil se a odpovídal jako lev, jak lvíce. Kdo ho donutí, aby povstal? Juda nikdy nebude zbaven žezla ani palcátu, jenž u nohou mu leží, dokud nepřijde ten, který z něho vzejde; toho budou poslouchat lidská pokolení. Své oslátko si přiváže k vinné révě, mládě své oslice k révovi. Oděv svůj vypere ve víně, háv knížecí v krvi hroznů. Oči bude mít tmavší než víno, zuby bělejší než mléko."* (Gen 49, 8–12)

V Josefově příběhu je Juda také důležitou osobou. Svým bratrům říká: *"Čeho tím dosáhneme, když našeho bratra zabijeme a jeho krev zatajíme? Pojďte, prodejme ho Izmaelcům, ale sami na něho nesahejme, vždyť je to náš rodný bratr"* (Gen 37, 26–27). Díky němu (a Rúbenovi) Josefa ostatní bratři nezabili.

Ke lvici je přirovnáván, protože jako lvíce ochránil svého mladšího bratra Benjámina. Zaručil se za něj otci, přivedl ho k Josefovi do Egypta a dle slibu zase nazpět otci.⁶⁸ Lvím mládětem a lvem je dle Rašiho komentáře nazýván proto, že Jákob prorokoval o Davidovi. Za Saulova kralování byl David na první pohled mládě lví, které pak dospělo ve lva a se stalo se králem.⁶⁹ Odtud pochází i jeho emblém lva. Juda je zde spojován se slávou krále Davida, který pochází z pokolení Juda. Král David proslul také dobytím Jeruzaléma, který představuje

⁶⁷HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 214.

⁶⁸Starý zákon. Překlad s výkladem. Svazek 1. První kniha Mojžíšova-Genesis. (ČEP). Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1968, s. 275.

⁶⁹Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

město vyobrazené v prostřední části okna za lvem. Královská koruna symbolizuje pravděpodobně jednak nadvládu Judy nad svými bratry, ale posléze vládnoucí davidovskou dynastií, která si svoji vládu udržela i po rozpadu Izraelského království v podobě království Judského.

Ruce symbolizují požehnání jako takové. Požehnání, které mělo ve starozákonní době nesmírnou váhu, bylo vlastně jakýmsi přenášením síly a proto s ním bylo spojeno vkládání rukou na hlavu žehnaného. Většinou bylo požehnání přenášeno z otce na nejstaršího syna a znamenalo mít úspěch a štěstí. Požehnaný měl pak odpovědnost za svůj kmen nebo i národ.⁷⁰

Dozvěděli jsme se, že Juda byl pověřen vládou, dokud nepřijde ten, který z něho vzejde (v hebr. *הייל*) a koho budou lidská pokolení poslouchat. Raši vysvětluje, že je tím míněn král mesiáš.⁷¹ Chagall tuto myšlenku ztvárnil v podobě světla, které se line směrem od koruny k Jeruzalému.

Jeho kamenem je malachit (nofeh) v barvě oblohy. Červená a místy bílá barva okna koresponduje s posledními dvěma verši požehnání. Po příchodu mesiáše, jehož oděv má nachovou barvu, přijde ráj.⁷² Představuje nadbytek vína a mléka, z nějž se budou potomci Judovi těšit tak, že budou mít oči tmavší než víno a zuby bělejší než mléko.

⁷⁰NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl I. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 709.

⁷¹Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

⁷²Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

3.1.5. Zabulón

Zabulón je desátým synem Jákoba a zároveň šestým synem Ley. Ta ho pojmenovala "To je zůstávající", protože si myslela, že tentokrát už bude její muž zůstat s ní. (Gen 30, 20) Jeho jméno lze vyložit i jako "Vyvýšený" dle hebr. זבולן ← זבל, tj. vyvýšený příbytek.⁷³

Výzdoba okna opět vystihuje Jákobovo požehnání: *"Zabulón se rozloží až k břehům moře, tam, kde lodě kotví, dosáhne až k Sidónu svým bokem."*

(Gen 49, 13) Zabulonovým emblémem je loď. Zabulón však při rozdělování země dostal území v oblasti Galilejských hor a část úrodného Jezreelského údolí, kvůli kterému jeho kmen dosti trpěl útoky assyrských králů.⁷⁴ V žádném případě ale neměl přístup k moři, a už vůbec ne ke vzdálenému Sidónu.

Dle Rašiho spolu Zebulón a Isachar udělali dohodu. Zebulón se díky svojí pozici u moře bude věnovat obchodu a zajistí tak obživu pro kmen Isachar, který se zase bude věnovat studiu Tóry. Tak je míněno i Mojžíšovo požehnání, konkrétně: *"Raduj se Zabulóne, při svém vycházení i ty, Isachare, ve svých stanech. (Dt 33, 18)*⁷⁵ Další verše poukazují na hojnost, které se oběma kmenům dostane: *"Svolají na horu lidská pokolení a budou tam obětovat oběti spravedlnosti. Budou sít hojnost moří, poklady ukryté v písku."* (Gen 33,19)

Chagall se zde tedy evidentně drží pouze zmíněného požehnání. Zajímavé jsou létající ryby. Jejich postavení připomíná způsob jejich vyobrazení ve starých palestinských mozaikách, kde byly zobrazovány jednak jako znamení zvěrokruhu, jednak ve smyslu náboženském. Motiv ryb se také stal od 17.století oblíbeným motivem v židovském umění východní Evropy.⁷⁶ Jeho kamenem pektorálu je diamant (jaalom) v barvě Měsíce.

⁷³HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 163.

⁷⁴NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 2. Ř-Ž*. Praha: Kalich, 1956, s. 1264.

⁷⁵Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

⁷⁶LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 33.

3.1.6. Isachar

Je Jákobovým devátým synem, zároveň je pátým synem Jákoaba a Ley. Jak jsem předeslala v kapitole o Rúbenevi, narodil se v noci, kterou Lea vyměnila s Ráchel za jablíčka lásky. Lea po Judovi byla nějaký čas neplodná, proto Jákobovi dala svoji služku Zilpu. Když se pak Lee poštěstilo a narodil se jí vlastní syn řekla: *"Bůh mi dal mzdu za to, že jsem svému muži dala svou služku. A pojmenovala ho Isachar (to je Za mzdu najatý).* (Gen 30, 18) Podobný překlad je "Muž mzdy", יש שכ ← יששכר.⁷⁷

O Isacharově osobě stejně jako o Zabulonově toho moc nevíme. Při rozdělování území dostal jeden z nejbohatších krajů, oblast mezi Karmelem a Jordánem jižně od hory Tábor.⁷⁸ Toto rovinaté území měl zdroj vody, potok Kíšon a procházely jimi obchodní stezky. Díky těmto výhodám se jeho území stalo terčem nájezdů, které jim usnadňovala jejich nechráněná hranice. Kmen Issachar se v jejich důsledku dostal pod kenaanskou nadvládu. Toto předpovídá Jákobovo požehnání: *"Isachar, to je kostnatý osel. Mezi dvěma ohradami odpočívá. Uviděl, jak dobré odpočínutí mít bude a že rozkošná je země; sehnul hřbet a břemena nosil, podrobil se otrockým pracím."* (Gen 49, 14–15)

V dolní části okna vidíme Isachara, osla, nesoucího břemeno otroctví v podobě ptáka. Soudě podle jeho velikosti, Chagall toto břemeno zřejmě nepokládá, ve srovnání s krásou tohoto kraje, za velkou zátěž. Celé zpracování okna připomíná jakousi rajskou zahradu plnou ptáků, ovcí, stromů, vinné révy, která lemuje celý okraj okna. Opakující se motiv rukou snad naráží na Rašihův komentář, který hovoří o tom, že jeho území je požehnané a země je dobrá pro produkci ovoce.⁷⁹ Světlo v trojúhelníku, kde je vepsán počátek výše uvedeného verše, za kterým jsou patrně desky zákona, se patrně vztahuje k původní úmluvě mezi Zabulonem a Issacharem, podle kterého zbaven praktických každodenních

⁷⁷HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 246.

⁷⁸NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 253.

⁷⁹Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

povinností spojených s obstaráváním jídla a je předurčen ke studiu Tóry.

Zelená barva evokuje hojnost rostlinstva. Jeho kamenem je safír (safir) tmavě modré barvy a jeho emblémem osel.

3.1.7. Dan

Dan je pátým synem Jákoba. Když se Ráchel doposud nepodařilo s Jákobem počít, rozhodla se využít zvyku, kterým právně získala potomka. To vysvětluje tato pasáž, kdy Ráchel říká Jákobovi: *"Tu je má otrokyně Bilha; vejdi k ní! Porodí na má kolena, a tak i já budu mít z ní syny."* (Gen 30, 3) Když Bilha porodila, řekla: *"Bůh mě obhájil, také můj hlas uslyšel a dal mi syna.' Proto ho pojmenovala Dan (to je Obhájce)."* (Gen 30,6) Další překlad jeho jména je "Soudce" z hebr. דָּן ← דָּן־ či z amorejského dánanu, tj. být silný.⁸⁰

Jako inspirace opět posloužilo Jákobovo požehnání: *"Dan, ten povede pře svého lidu jako jeden z kmenů Izraele. Hadem na cestě buď Dan, buď na stezce růžkatou zmijí, jež do paty uštkne koně, že se jeho jezdec skácí nazpět. – Ve tvou spásu naději jsem složil, Hospodine!"* (Gen 49, 16–17) Dan se tedy dle proroctví má stát soudcem. Podle Rašiho toto souvisí s velkým soudcem z jeho pokolení, Samsonem, který pomstí svůj lid, jak jeden z kmenů Izraele. Jákob přirovnává Dana k hadovi, jehož zvykem je kousnout koně do nohy a způsobí tak pád jezdce, aniž by se ho dotknul, což se podobá pomstě Samsonově těsně před jeho koncem.⁸¹ Samson byl požehnaným (božím zasvěcencem), který byl předurčen k boji proti Pelištejcům. V důsledku nevydařené svatby s Pelištejkou se s Pelištejci dostával neustále do potyček, způsobil jim škody na úrodě apod. Následně Pelištejci tuto ženu i s otcem upálili, načež se jim Samson samozřejmě pomstil a mnoho mužů zabil. Byl totiž obdařen ohromnou silou, která tkvěla v jeho nikdy nestříhaných vlasech. Toho využila jeho další žena Delíla, která byla rovněž pelištejského původu. Za úplatu jeho slabé místo odhalila jeho početným nepřátelům. Ti ho polapili, oslepili a uvěznili. Samsonovi však opět začali narůstat vlasy a tak se mu vrátila jeho síla. Postavil se mezi sloupy, které

⁸⁰HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 150.

⁸¹Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

podpíraly dům plný lidí, kteří se chtěli pokochat Samsonovým ponížením:

"A řekl: 'Ať zhynu zároveň s Pelištejci!' Napnul sílu, a dům se zřítíl na knížata a všecken lid, který byl v něm, takže mrtvých, které usmrtil umíraje, bylo víc než těch, které usmrtil za živa." (Sd 16, 30) Tak tedy Samson usmrtil mnoho nepřátel, aniž by se jich dotknul.

Kmen Dan obdržel strategicky výhodné místo u pobřeží Středozemního moře, jehož součástí byl přístav Joppe (dnešní Jaffa). Původní amorejští obyvatelé je odtud ale vytlačili. Dan také trpěl nájezdy Filištinů. Nakonec se kmen Dan odstěhoval na sever k hoře Hermon, kde dobyl kananejské město Lajiš a pojmenoval ho Dan.⁸² Právě město Dan s největší pravděpodobností figuruje v pravé části okna. Dále si zde můžeme povšimnout zvířat s meči, z nichž jedno připomíná lva, k němuž je Dan přirovnáván v Mojžíšově požehnání: *"Dan je lví mládě, vyskočí z Bášanu."* (Gen 33, 22) Bášan je rovina, která se stala hraničním místem se kmenem Manases.⁸³ Lze předpokládat, že ozbrojená zvířata představují dobývání města Lajiš. Havran bývá často zobrazován na bitevních polích jako znamení neblahého osudu či blížící se katastrofy (Asyřané mu jeho území zabavili). Reprezentuje také negativní vlastnosti člověka.⁸⁴ Před Danovým dobytím Lajiše popisuje 17. a 18. kapitola knihy Soudců zápletku s Míkajášem, který v domácí svatyni uctíval sochu tesanou a litou a také domácí bůžky. Danovci mu tyto předměty ukradli a sami si jeho tesanou sochu ve městě postavili. Tato svatyně nabyla po rozpadu království podobné důležitosti jako svatyně v Béthelu. Nezdá se, že víme, jak tyto dvě Míkajášovy sochy a domácí bůžci vypadali. Je proto možné, že zvířata v levé části okna představují ony sochy svatyně, ke které patří také svícen (patrně strom poznání), po kterém se plazí had.

⁸²NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl I. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 112.

⁸³LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 49.

⁸⁴ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 122–123.

Had bývá emblémem Danovým a jeho kamenem pektorálu je opál (lešem),
prapor je v barvě podobné safíru.

3.1.8. Gád

Gád byl již sedmým synem Jákobovým a prvním synem Zilpy, Leiny služky. Lea ho pojmenovala "Štěstí". Jméno se dá přeložit jako "Zdar" (זָרַח tj. štěstí).⁸⁵

Jákob Gádovi požehnal: *"Na Gáda se vrhne horda, on však té hordě do týla vpadne."* (Gen 49, 19) Při rozdělování území dostal kmen zemi východně od řeky Jordán. Země poskytovala Gádovi dost pastvin. Tato země byla zčásti tvořena územím Ammonitů. Mojžíš o Gádovi pravil: *"Požehnán bud' ten, jenž Gádovi rozšiřuje prostor. Uložil se jako lvice, rozsápe paži i lebku. Vyhlédl si prvotinu tam, kde je uschováám velitelský podíl. Přišel s představiteli lidu, vykonal Hospodinovu spravedlnost a jeho práva vůči Izraeli."* (Dt 33, 20–21) Celé se týká opět dobývání. Dle Rašiho, je přirovnáván ke lvu, protože musí strážit hranice. Zvykem Gádova kmene bylo useknout hlavu i paži naráz.⁸⁶

Okno vystihuje bojovnou náladu dobývání. Gád jako mocný orel odráží nepřátele v podobě mýtických zvířat. Drak například vystupuje v knihách Starého zákona jako představitel Asýrie, Babylonie nebo Egypta, tedy jako protivník Hospodina.⁸⁷

Gádův emblém je vojenský stan a jeho kamenem je achát (ševo). Kámen i prapor jsou směsí černé a bílé barvy.

⁸⁵HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 129.

⁸⁶Deuteronomy - Chapter 33 (Parshah V'Zot HaBerachah) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 21. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9997

⁸⁷ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 184.

3.1.9. Ašer

Ašer byl vlastním bratrem Gáda, tedy synem Zilpy a v pořadí osmým Jákobovým synem. Po jeho narození Lea řekla: *"Jaké blaho pro mne; všechny dcery mě budou blahoslovit." I dala mu jméno Ašer (to je Blahoslav)."*

(Gen 30, 13) Podobně vyznívá i překlad "Blažený" z אָשֵׁר, což znamená být blažený.⁸⁸

Jákob mu požehnal takto: *"Ašerův chléb bude tučnost sama, lahůdky i králům bude skýtat."* (Gen 49, 20) Mojžíš takto: *"Nad ostatní syny požehnan bud' Ašer; bud' oblíben u svých bratrů, v oleji ať smáčí svou nohu. Tvé závory ať jsou z železa a bronzu, tvá síla ať provází všechny tvé dny."* (Dt 33, 24–25)

Ašer dostal území podél Středozemního moře v severní části kenaanské země. To bylo branou do izraelské země, proto mělo být branou pro ostatní národy neprůchodnou.⁸⁹ Tato země poskytovala nejúrodnější půdu z celé Palestiny a zvláště pak se zde dařilo olivovým stromům.⁹⁰ Chagall pojmul Ašerovo okno jako hojností oplývající mírumilovné místo plné rostlin a zvířat, kterému vládne Ašer v podobě orla. Zelenohnědá barva koresponduje s barvou oliv. Po pravé straně rozeznáme také olivový strom. V levé části pak nalézáme nádobu na olivový olej, jenž byl hlavním produktem Ašerova kmene." *Děk obchodu s ním, byli také v oblibě u svých bratrů."*⁹¹

Olivovým olejem se plnila také menorá. Sedmiramenný svícen, který je oproti Davidově hvězdě tradičním symbolem judaismu. Původní menorá, vyrobená dle instrukcí v 25. kapitole Exodu, stála ve stánku setkávání v poušti. Byla vyrobena celá ze zlata a ozdobená květy napodobující květy mandloně.

⁸⁸HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 349.

⁸⁹Deuteronomy - Chapter 33 (Parshah V'Zot HaBerachah) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 21. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9997

⁹⁰NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 42.

⁹¹Deuteronomy - Chapter 33 (Parshah V'Zot HaBerachah) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 21. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9997

Interpretace ,symboliky čísla sedm je nesmírně rozsáhlá. Na každý pád byla sedmička považována za posvátné číslo. Příkladem její vžití symboliky může být sedm planet, sedm hvězd Velké medvědice, sedm dnů týdne nebo sedm z deseti sefír, které jsou pro člověka poznatelné. Menora tak představuje kosmický strom či strom života. Původní zlatá menora byla snad přenesena do Šalamounova chrámu, v němž bylo deset takových svícňů. Po babylónské invazi, po roce 586 př.n.l., se spolu s ostatními chrámovými poklady ztratila. Juda Makabejský dal roku 164 př.n.l. zhotovit novou, která byla z Herodova chrámu po dobytí Jeruzaléma a zničení chrámu roku 70 n.l. údajně převezena do Říma a zobrazena na Titově vítězném oblouku. Poslední zmínka o ní pochází z r 533 n.l., kdy se dostal do křesťanského chrámu v Jeruzalémě.⁹² Talmudští učenci později zakázali reprodukci menory, ale tento zákaz nebyl respektován a menora často zdobila synagogy v podobě reliéfů a mozaik.⁹³ V synagoze menoru nahradila lampa, která je pouze její připomínkou a nazývá se Ner tamid (věčné světlo) a v náboženském životě se jí dostalo pokračování v podobě osmiramenného svícnu nazývaného chanukija.⁹⁴

Ašerovým emblémem je olivový strom a jeho kamenem je chrysolit (taršiš). Kmen Ašer se právě kvůli svému bohatství a těsnému sousedství s Féníčany smísil s původními obyvateli země Kenaan.

⁹²NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1. A-R*. Praha: Kalich, 1956, s. 1040–41.

⁹³NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 1992, s. 112–130.

⁹⁴DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 36.

3.1.10. Neftalí

Neftalí byl Jákobovým šestým synem. Narodil se Ráchelině služce Bilze. Ráchel ho pojmenovala "Vybojovaný", protože obstála v soupeření s Leou o božskou přízeň. (Gen 30, 8) To by odpovídalo odvození z פתל (tj. zápasit) a dalo by se přeložit jako "Mé zápolení". Jeho jméno נפתלי může ale pocházet také ze slova נפת (tj. pahorek), pak by se dal přeložit jako "Horák" či "Obyvatel pahorku".⁹⁵

Jákob mu žehná následně: "*Neftalí, laň vypuštěná, promlouvá úchvatnými slovy.*" (Gen 49, 11) Neftalí obdržel území v severní části kenaanské země, na západním břehu Galilejského jezera. Území, kde dozrává ovoce tak rychle, jak rychlý je běh laně. Toto Raši uvádí jako důvod přirovnání Neftalího k lani (či gazele dle anglického překladu).⁹⁶ Kmen Neftalího se pod vedením soudce Báraka spojil se soudkyní Deborou, se kterou společně zvítězili nad vojskem chasórského krále Jabína. Výraz "úchvatná slova" je přirovnání k Debořině vítězné písni, kterou Bárak s Deborou oslavovali kmeny, které jim v boji pomohli vyhrát.⁹⁷

Znovu se můžeme přesvědčit, že se Chagall inspiruje Jákobovými verši. Jeho laň odpočívá pod košatým stromem. Z dojmu okna si můžeme představit krajinu kolem Galilejského jezera. Na stromě si můžeme všimnout ptáka, který opět připomíná Chagallova kohouta.

Embémem Neftalího je laň, zosobňující rychlost, jeho kamenem je ametyst (achlama) a prapor je v barvě vína.

⁹⁵HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 320.

⁹⁶Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

⁹⁷Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

3.1.11. Josef

Josef byl jedenáctým Jákobovým synem, který se narodil jeho milované Ráchel. Ráchel byla sice vděčná, že se konečně dočkala vlastního syna, ale pořád silně zaostávala za Leou. Po narození Josefa tak pronesla: "*Kéž mi Hospodin přidá ještě dalšího syna.*" (Gen 30, 24) Čili Josefovo jméno znamená "Ať (Hospodin) přidá" (אֶת־יְהוָה).⁹⁸

Josef byl Jákobovým nejoblíbenějším synem. Na své bratry donášel, provokoval je svými prorockými sny, a vzbudil tak v nich žárlivost a nenávisť. Proto se jednou chopili příležitosti a rozhodli se ho odstranit. Okolnosti této akce už známe z předchozích kapitol. Josef se tedy dostal do Egypta jako otrok. Navzdory svému otrockému postavení si v Egyptě vybudoval skvělou kariéru. Nejprve mu byl svěřen chod domu faraónova dvořana Pontífara. I když se úskokem Pontífarovy ženy dostal do vězení, brzy se stal pravou rukou velitele pevnosti. Díky svým vykladačským schopnostem se mu dostalo i faraónovy přízně a také postavení vysokého státního úředníka. Faraonův sen o sedmi pěkných a sedmi prázdných klasech vyložil jako sedm let úrody a sedm let hladu. Nashromáždil proto během let úrody dostatek zásob obilí, díky nimž nejen zachránil egyptské obyvatelstvo, ale také naplnil egyptskou pokladnu. Z toho důvodu je Josefovým emblémem svazek obilných klasů. Obilí si přicházeli kupovat i lidé z ciziny, které také hlad postihl. Mezi nimi byli i Josefovi bratři, kteří ale nechali Benjamína, nejmladšího Jákobova syna, doma. Josef jim dal obilí a poslal je pro Benjamína a jako zástavu si ponechal Šimeóna. Při jejich druhém příchodu využil Isti, aby mohl žádat o Benjamína. Juda se místo něj Josefovi nabídl a jeho řeč o Jákobovi Josefa dojmula natolik, že se jim konečně odhalil svoji totožnost a usmířil se s nimi. Poslal je pak pro otce a pro jejich rodiny a umožnil jim zůstat v Egyptě, v zemi Gošenu. Josef tak zachránil svoji

⁹⁸HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 220.

rodinu. Jákob dožil v Egyptě a těsně před smrtí požehnal všem svým synům, přednostně však požehnal Josefovy syny Efrajma a Menasesa. Josefovo území je pak rozděleno mezi jeho dva syny. Získal tak oproti svým bratrům díl navíc. Území obou kmenů zabírala rozsáhlá území západně i východně od Jordánu (viz obr. 3). Takto požehnal Jákob Josefovi: "*Josef, toť mladý plodonosný štěp, plodonosný štěp nad pramenem, přes zed' pnou se jeho ratolesti. Hořkostí ho naplnili, ohrožovali ho, střelci úklady mu nastrojili. Jeho luk si zachová svou pružnost, jeho paže svoji svěžest. Z rukou Přesilného Jákobova vzejde pastýř, kámen Izraele, z rukou Boha tvého otce. Kéž pomáhá tobě, kéž ti všemohoucí žehná shora hojným požehnáním tůně propastné, jež odpočívá dole, hojným požehnáním prsů, požehnáním lůna. Požehnání tvého otce překonají požehnání horstev věčných, pahorků dávnověkých dary vytoužené. Ať přijdou na hlavu Josefovu, na temeno zasvěcence mezi bratry.*" (Gen 49, 22–26)

V Chagallově okně opět nacházíme motivy z Josefova příběhu a výše uvedeném požehnání. Pták s korunou na hlavě představuje obraz jeho vysokého postavení v Egyptě. Strom plný plodů představuje bohatství země Gošen, kterou dal svému rodu. První verš hovoří o kráse a šarmu Josefa, kvůli čemuž na něj bratři žárlili a kvůli čemuž se dostal do potíží s Potífárovou ženou. Jeho ratolesti (mohou zde být opět stromem) jsou synové, kmene, které obývali rozlehlá území. Např. soudkyně Debora byla z kmene Efrajm. Těmi, kdo Josefa naplnili hořkostí a ohrožovali, byli jeho bratři a Potífar, který ho za údajné znásilnění jeho ženy nechal vsadit do vězení. Lukem se míní Josefova síla.⁹⁹ Ovce jsou součástí Josefova stáda, jelikož je nazván pastýřem izraelského národa.

Následné verše se týkají plodnosti ve smyslu početnosti jeho lidu, která je ztvárněna v podobě plodů v košíku či okolo stromu. Požehnání Jákoba převyšuje požehnání, která dal Hospodin Abrahamovi a Izákovi. Jákob nebyl ve svém rozmachu nijak omezen hranicemi tak jako ostatní praotcové. Byl nasměrován do

⁹⁹Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

čtyřech koutů země.¹⁰⁰ Tento rozmach naznačuje namířený Josefův šíp. Požehnání Jáкова Josefovi také převyšuje požehnání daná ostatním bratrům. Juda a Josef byli synové, kterým se dostalo nejvyšších privilegií. Juda dostal vládu na ostatními bratry a Josef onu sílu, která přechází ze syna na otce přenesená dotykem rukou. Podobně vyznívá i Mojžíšovo požehnání Josefovi (Dt 33, 13–17).

Důležitým symbolem v horní části okna je šofar. Šofar se poprvé objevuje v knize Exodus, když k sobě Hospodin povolává Mojžíše na horu Sinaj. Troubením na šofar se v knihách Starého zákona oznamovalo vypuknutí válek, svolávalo do bitev, oznamovala korunovace a podobné důležité události. Šofar hrál také důležitou roli v kultických záležitostech. V současnosti se na šofar troubí zejména na znamení ukončení půstu svátku Jom kipur a při příležitosti svátku Roš Ha-šana (tzv. den troubení na roh, kdy se troubí stokrát) nebo při inauguraci nového prezidenta apod.¹⁰¹ Šofar je rovněž úzce spojen s myšlenkou mesiáše. Její podstatou je, že nejdříve přijde mesiáš z rodu Josefova, který bude bojovat za boha a Izrael. Až po něm přijde mesiáš z rodu Davidova, který vrátí izraelskému lidu jeho zemi a nadejde čas vykoupení.¹⁰² Těžko říci, nakolik Chagalla tížila politický status Starého Města v Jeruzalémě. Jisté je, že v době, kdy Chagall maloval Josefovo okno, platil ještě stále zákaz troubení na šofar u Zdi nářků. Troubení na šofar zde znovu zaznělo až v roce 1967 při šestidenní válce.¹⁰³

Josefovým kamenem je karneol (šoham) v černé barvě.

¹⁰⁰Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

¹⁰¹NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 1992, s. 215–216.

¹⁰²NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 1992, s. 113–114.

¹⁰³Shofar Sounded at Western Wall As 10,000 Israelis Participate in Closing Yom Kippur Rites. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. [citováno 24. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.jta.org/1967/10/16/jewish-holidays/yom-kippur/shofar-sounded-at-western-wall-as-10000-israelis-participate-in-closing-yom-kippur-rites>

3.1.12. Benjamín

Benjamín byl dvanáctým synem Jákoba a druhým synem Ráchel. Rácel po jeho porodu zemřela. *"Ve chvíli, kdy umírala a život z ní unikal, pojmenovala ho Ben-óni (to je Syn mého zmaru), ale otec ho nazval Ben-jamín (to je Syn zdaru)."* (Gen 35, 18) Hebr. (בן ימין ← בנימין)¹⁰⁴ Benjamín byl oblíbencem svého otce. Ještě více k němu Jákob přilnul po ztrátě Josefa. Proto se tolik zdráhal Benajmína do Egypta s bratry pustit. Jákoba požehnal Benajmína slovy: *"Benjamín svůj úlovek rve jako vlk, co odvěkl, požívá hned ráno, večer dělí kořist."* (Gen 49, 27)

Kmen Benjamín obýval území na jihu kenaanské země mezi Efrajmem a Judou. Výše uvedené verše se vztahují k bratrovražedné válce, kdy se obyvatelé Gibeje z kmene Benjamínova dopustili "sodomského hříchu" na ženě jednoho lévijce. Benjamínci byli poté ostatními kmeny téměř vyvražděni. Ostatní kmeny přesto nechtěly dopustit jejich úplné vymření a tak jim poněkud drastickým způsobem obstaraly ženy z Geleádu. Další ženy si Benajmínci ukořistili při šíloských slavnostech. Z kmene Benjamín pocházel král Saul, který si "urval" království v boji proti Moábanům, Ammonitům a Edomcům. Saul je Rašim připodobňován k úsvitu izraelského království. Západem slunce pro Izrael je označováno dobytí země Nabuchodonozorem.¹⁰⁵

Dle Midraše Bamidbar 2,7 v sobě praporec Benjaminova obsahuje všechny barvy dvanácti kmenů Izraele. Tento praporec připomíná ústřední motiv rozety. Chagall se v Benjaminově okně vrací k motivu čtyř heraldických zvířat z Ezechielovy vize Hospodinovy slávy. Tentokrát zobrazuje i jedno z kol, která podpírala boží trůn:¹⁰⁶ *"Když jsem na ty bytosti hleděl, hle, na zemi u těch bytostí,*

¹⁰⁴HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 114.

¹⁰⁵Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244

¹⁰⁶LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 89.

před každou z těchto čtyř, bylo po jednom kole. Vzhled a vybavení těchto kol bylo toto: třpytila se jako chrysolit a všechna čtyři se sobě podobala; jejich vzhled a vybavení se jevílo tak, jako by bylo kolo uvnitř kola." (Ez 1, 15–16) Onou čtveřicí zvířat je zde holubice, orel, býk a lev. Zobrazení lva v sobě zároveň skrývá i vlka Benjamína, před kterým leží jeho kořist. Vlk je zároveň emblémem Benjamínova kmene. Jeho kamenem je onyx (jašefet), prapor v sobě nese barvy všech dvanácti kmenů. Město v levém rohu okna nepochybně znázorňuje Nový Jeruzalém popsáný v 48. kapitole knihy Ezechiel. Do Nového Jeruzaléma se vchází dvanácti branami, které nesou název dle izraelských pokolení. Benjamínovo okno tak v sobě skrytě obsahuje všech dvanáct kmenů Izraele a Chagall jím zakončuje celý cyklus.

1.

4. Závěr

Tato práce měla několik cílů, přiblížit zásadní okamžiky v životě Marca Chagalla, vyložit jeho interpretaci děl s biblickou tematikou a analyzovat symboly Jeruzalémských oken.

V životním příběhu Marca Chagalla jsme sledovali jeho odproštění od předurčeného osudu žít ve vitebské židovské komunitě, která by mu neumožnila stát se malířem světového formátu, jímž se nakonec stal. Zjistili jsme, že ho v tvorbě nejvíce ovlivnila Paříž. Múzami mu byly jeho dvě ženy Bella a Vava. Rusko ho zklamalo se svou revolucí a samozřejmě ho významně zasáhly obě dvě války, zejména pak smrt jeho ženy Belly. Jeho nadšení pro práci mu pomohlo všechna tato úskalí zvládnout. Jeho další "osudovou láskou" byly vitráže, do kterých se zamiloval ve svých 70 letech a nepřestal na nich pracovat až do své smrti.

V jeho biblických tématech nalézáme daleko více než příběhy Starého zákona. Na příkladu děl *Bílé ukřižování* a *Exodus*, jsme si ukázali, že Chagall spojuje témata Bible se soudobým děním. To se týká jeho osobní zkušenosti se segregací, pogromy a pronásledováním židů v Rusku. Zobrazuje v nich téma holokaustu i myšlenky sionismu. Zobrazením Krista také vyjadřuje, že ve válce trpěli nejen židé, ale i lidé jiných náboženství. Kristus tak ve své podstatě představuje všechny nevinné oběti vůbec.

V případě Jeruzalémských oken jsme se přesvědčili, že Chagall čerpal z dané předlohy, kterou byla 49. kapitola knihy Genesis. V mnohých případech Chagall vychází z Rašiho komentáře, který mi také pomohl objasnit citované verše Tóry. Dále se zde výrazně promítly příběhy Jákobových synů zejména z knihy Genesis. Jeho inspirací byla také často Mojžíšova požehnání z knihy Deuteronomium. Dalšími zdroji byly knihy Exodus, Soudců a Leviticus.

V souladu s tradicí Chagall nepoužil k výzdobě oken figurální motivy. Lidská přítomnost je zde vyjádřena zejména prostřednictvím zvířat.

Teorie, že barvy oken odpovídají barvám dle kamenů velekněžského pektorálu, se nepotvrdila. Barvy oken se neshodují ani s barevností praporů, které jsou ztotožňovány s barvami kamenů v Midraši Bamidbar raba. Chagall zvolil barvy oken dle své subjektivní interpretace každého příběhu, jak je popsáno v jednotlivých kapitolách. Předpokládám, že byla pro Chagalla neméně podstatná kombinace barev v prostoru hadasské synagogy. Rozložení oken je inspirováno rozložením tábora okolo stánku úmluvy a postavením dvanácti bran Nového Jeruzaléma z knihy Ezechiel. Rozmístění jednotlivých oken bylo zvoleno v témže sledu, v jakém Jákob požehnal svým synům v knize Genesis.

Byla objasněna symbolika jmen Jákobových synů. Byli pojmenováni zejména dle okolností jejich zrodu. Protože byly jejich matky označovány za prorokyně, nalézáme ve významu jmen i jejich následné skutky.

Dále byla přiblížena řada starozákonních příběhů s jejich společenskými normami a rituály, z nichž se mnohé, právě pomocí symbolů, dochovaly dodnes. Například synagoga, kterou jsme našli v Léviho okně je příkladem propojení současnosti a dobou praotců. Chagall pro tyto účely použil záměny zvířat. Byl také vysvětlen původ důležitých židovských symbolů, zejména symbol Davidovy hvězdy. Davidova hvězda se, přes její zdánlivý anachronismus, objevuje v Léviho okně také proto, že je základem symbolu Hadasy.

Chagall opakovaně použil i daleko univerzálnější symbol, holubici s olivovou ratolestí. Symbol, který nepotřebuje žádné interpretace, k tomu, aby mu porozuměla co největší skupina lidí z různého kulturního prostředí. Dle mého názoru se jedním z nejdůležitějších poselství Chagallových oken stává právě poselství míru.

5. Seznam použité literatury

1. BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, ISBN 978-3-822-83128-1.
2. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Biblická společnost. Praha, 1990.
3. COOPEROVÁ, J.C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0761-8.
4. DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-963-8.
5. HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-725-1.
6. CHAGALL, Marc. *Ma vie - můj život*. Praha: Metafora, spol.s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7359-358-2.
7. LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996. ISBN 0-8076-0807-6.
8. NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 1992.
9. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník. Díl 1.-2*. Praha: Kalich, 1956.
10. ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998.
11. SCHOLEM, Gershom. *Davidova hvězda*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. ISBN 80-85844-07-9.
12. *Starý zákon. Překlad s výkladem. Svazek 13. Ezechiel-Daniel. (ČEP)*. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1984.
13. TARGAT, François Le a Jan Marius TOMEŠ. *Marc Chagall*. B.m.: Odeon, 1987.
14. TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-305-9.

15. VOKOLEK, Václav. Život jako oslava života. In: *Ma vie - můj život*. Praha: Metafora, spol.s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7359-358-2.
16. WALTHER, Ingo F. a Rainer METZGER. *Marc Chagall: 1887-1985 : malířství jako poezie*. Köln: Benedikt Taschen Verlag, 1994. ISBN 3822897035.
17. ZYKMUND, Václav. Doslov. In: *Můj život*. Praha: Odeon, 1969. ISBN 01-502-69/10

Odborná periodika:

18. GUTMANN, Joseph. The Dura Europos Synagogue Paintings and Their Influence on Later Christian and Jewish Art. *Artibus et Historiae* [online]. 1988, roč. 9, č. 17, s. 25–29 [citováno 26. únor 2014]. Dostupné z: doi:10.2307/1483314
19. TYDLITÁTOVÁ, Věra. Symbol „čtyř zvířat“ v Ezechiellově vizi. In: *Orientalia Antiqua Nova III*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 125–133. ISBN 80-86473-58-9.
20. WERNER, Alfred. Chagall's Jerusalem Windows. *Art Journal* [online]. 1962, roč. 21, č. 4, s. 224–232.[citováno 14. 3. 2014]. ISSN 00043249. Dostupné z: doi:10.2307/774570

Internetové zdroje:

21. Biblestudy. [online]. [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.biblestudy.org/maps/division-of-promised-land-to-twelve-tribes-israel.html>
22. Both Saint and Cynic: April 2013 [online]. [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: http://saintandcynic.blogspot.cz/2013_04_01_archive.html

23. Deuteronomy - Chapter 33 (Parshah V'Zot HaBerachah) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 21. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9997
24. EVANS, Kim. *Chagall*. VB. 1985. [online]. [citováno 2. 3. 2014] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bvMs7iFHjUY>
25. FLAVIUS, Josephus. Concerning The Garments Of The Priests, And Of The High Priest. In: *The Antiquities of the Jews* [online], [citováno 15. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/files/2848/2848-h/2848-h.htm#link32HCH000>
26. Freepublic. [online], [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.freepublic.com/focus/religion/3053652/posts>
27. Genesis - Chapter 29 (Parshah Vayeitzei) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 5. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8224
28. Genesis - Chapter 49 (Parshah Vayechi) - Tanakh Online - Torah - Bible [online]. [citováno 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/8244
29. לקסיקון לתרבות ישראל.[online]. [citováno 23. 4. 2014] Dostupné z: <http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=540>
30. Local hospitals up for Nobel Prize. *ynet* [online], [citováno 13. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3060873,00.htm>
31. Painters | School of Paris – Painters, Sculptors [online]. [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://school-of-paris.org/category/artists/painters/>
32. Parochot Israel. [online], [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.parochot.co.il/index.php/prochet_hebrew/parochet-1/prvkt-hvwn-14.html

33. Shofar Sounded at Western Wall As 10,000 Israelis Participate in Closing Yom Kippur Rites. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. [citováno 24. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.jta.org/1967/10/16/jewish-holidays/yom-kippur/shofar-sounded-at-western-wall-as-10000-israelis-participate-in-closing-yom-kippur-rites>
34. Tudeley [online]. [citováno 25. 3. 2014] Dostupné z: <http://www.tudeley.org/allsaintstudeley.htm>
35. Wedd, Patricia Dunkin .*Chagall's windows at Tudeley*. [online]. [citováno 17. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=VpKUZV0R3-A&feature=youtube_gdata_player.
36. הרב אליעזר. הלכות יום כיפורים מלמד, הרב אליעזר. [online]. [citováno 23. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.yeshiva.org.il/midrash/553>
37. Židovská obec v Praze [online]. [citováno 26. únor 2014]. Dostupné z: http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=

6. Resumé

Marc Chagall was a Jewish painter who lived during the 20th century which had a significant influence on the Jewish people worldwide. Marc Chagall experienced persecution, segregation and the Russian Revolution and both World Wars. All these events can be found in his work.

The aim of this bachelor thesis is to analyse selected work with biblical topics and to find its connection to contemporary events in the world and in his personal life. The symbols of Jerusalem windows are subject of elaborate analyses.

The first chapter describes the most important events in his life. First of all Marc Chagall left the ghetto in Vitebsk to fulfill his dream of becoming a painter. He was strongly influenced by the international environment in Paris, which had formed the style of his painting. He was very attached to his beloved wives Bella and Vava. He was disappointed by the political situation in Russia and therefore he lived most of his life in France. The World Wars as well as the death of his first wife Bella were the biggest tragedies of his life. By his endless love for his work, he managed to overcome his depression and insecurity caused by his loss.

The second chapter describes the variety of biblical themes he worked on. He created numerous canvases and several stained-glass windows for The Bible Museum in Nice. His works *White crucifixion* (1938) and *Exodus* (1952-1966) connect motifs from the Old Testament with the New Testament motif of Jesus. The symbol of Jesus is representing the Jewish persecution.

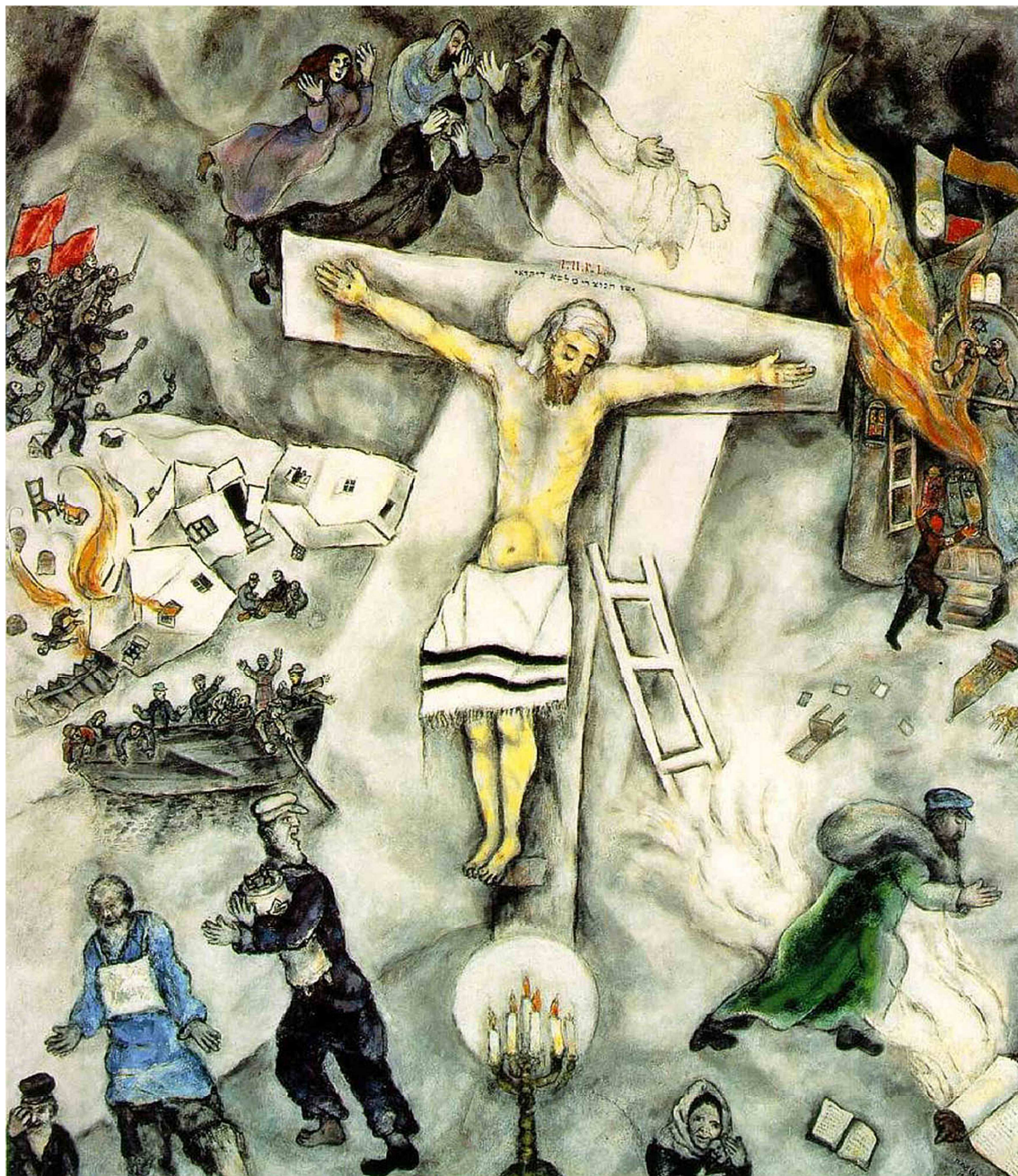
Between 1960–1961, the author created stained-glass windows for the Medical Centre of Hadassah-Hebrew University in Jerusalem. The stained-glass represent the twelve sons of Jacob and the twelve tribes of Israel. The blessings of Jacob are inscribed in most of the windows as the main source of Chagall's inspiration. I analysed large number of the Jewish symbols that appear on the windows and found their connection with particular stories and events in the Torah.

I specially focused on the symbol of the Star of David. I explained its history and found reasons that led Chagall to use this motif, even though Jacob and his sons probably didn't know this symbol at all. On the one hand, there is a connection with the rituals from the times of The Torah with the rituals performed in the present. And this connection is performed through the symbols of the synagouge. On the second hand, Hadassah organisation has a symbol based on the Star of David.

The most important motif, though, is the universal peace symbol which also represents the main message of the Hadassah organisation.

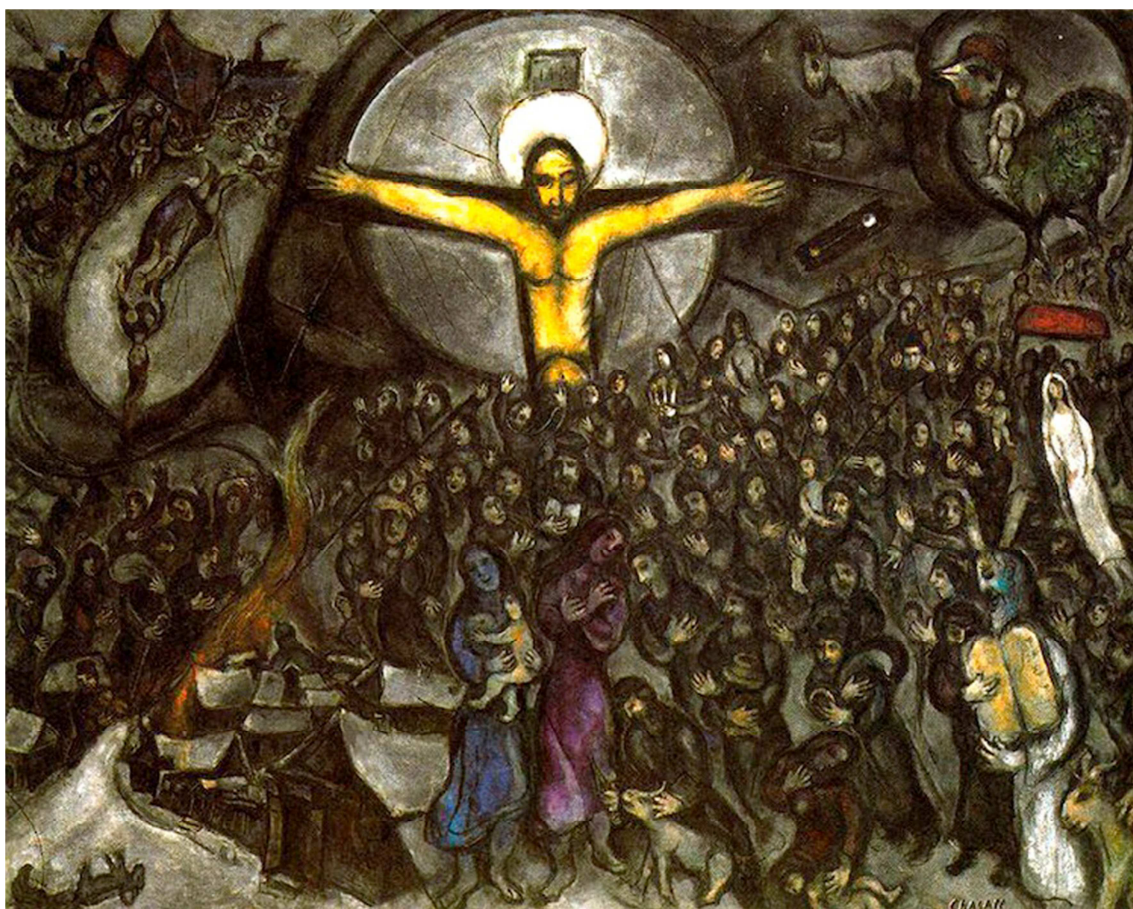
7. Přílohy

Obrázek 1. Bílé ukřižování.	57
Obrázek 2. Exodus.	58
Obrázek 3. Mapa území dvanácti izraelských kmenů.....	59
Obrázek 4. Tábor okolo svatostánku.....	59
Obrázek 5. Parochet s kameny pektorálu velekněze.....	60
Obrázek 6. Jeruzalémská okna.....	60
Obrázek 7. Rúben.....	61
Obrázek 8. Šimeón.....	62
Obrázek 9. Lévi.....	63
Obrázek 10. Juda.....	64
Obrázek 11. Zabulón.....	65
Obrázek 12. Isachar.....	66
Obrázek 13. Dan.....	67
Obrázek 14. Gád.....	68
Obrázek 15. Ašer.....	69
Obrázek 16. Neftalí.....	70
Obrázek 17. Josef.....	71
Obrázek 18. Benjamín.....	72

Obrázek 1. Bílé ukřižování.¹⁰⁷

¹⁰⁷BAAL-TESHUVA, Jacob. *Marc Chagall: 1887-1985*. Honk Kong: Taschen, 2008, s. 149.

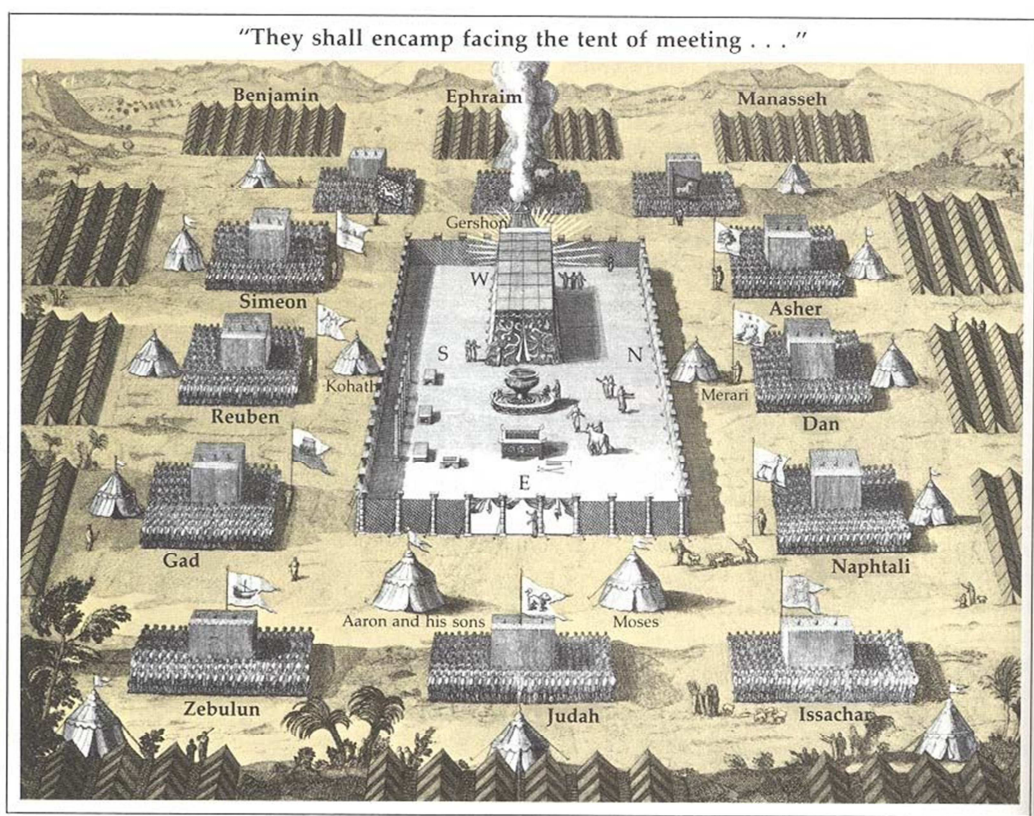

Obrázek 2. Exodus.¹⁰⁸

¹⁰⁸TARGAT, François Le a Jan Marius TOMĚŠ. *Marc Chagall*. B.m.: Odeon, 1987, s. obr. 85.

Obrázek 3. Mapa území dvanácti izraelských kmenů.¹⁰⁹

Obrázek 4. Tábor okolo svatostánku.¹¹⁰

¹⁰⁹.Biblestudy. [online]. [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.biblestudy.org/maps/division-of-promised-land-to-twelve-tribes-israel.html>

¹¹⁰Both Saint and Cynic: April 2013 [online]. [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z:

Obrázek 5. Parochet s kameny pektorálu velebněže¹¹¹

Obrázek 6. Jeruzalémská okna¹¹²

http://saintandcynic.blogspot.cz/2013_04_01_archive.html

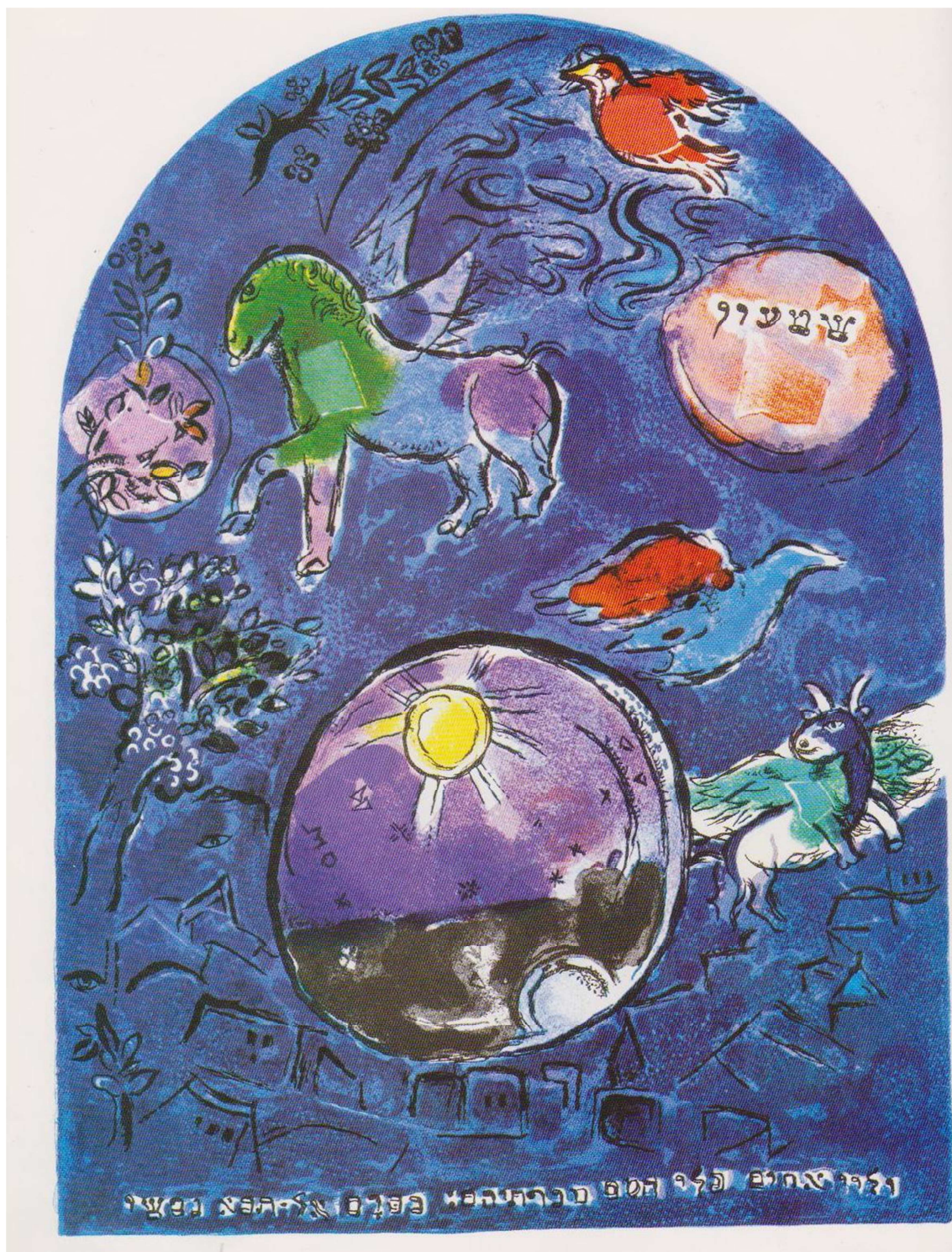
¹¹¹ Parochot Israel. [online], [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.parochot.co.il/index.php/prochet_hebrew/parochet-1/prvkt-hvwn-14.html

¹¹² Freepublic. [online], [citováno 28. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.freepublic.com/focus/religion/3053652/posts>

Obrázek 7. Rúben¹¹³

¹¹³LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 7.

Obrázek 8. Šimeón¹¹⁴

¹¹⁴LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 15.

Obrázek 9. Lévi¹¹⁵

¹¹⁵LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 22.

Obrázek 10. Juda¹¹⁶

¹¹⁶LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 30.

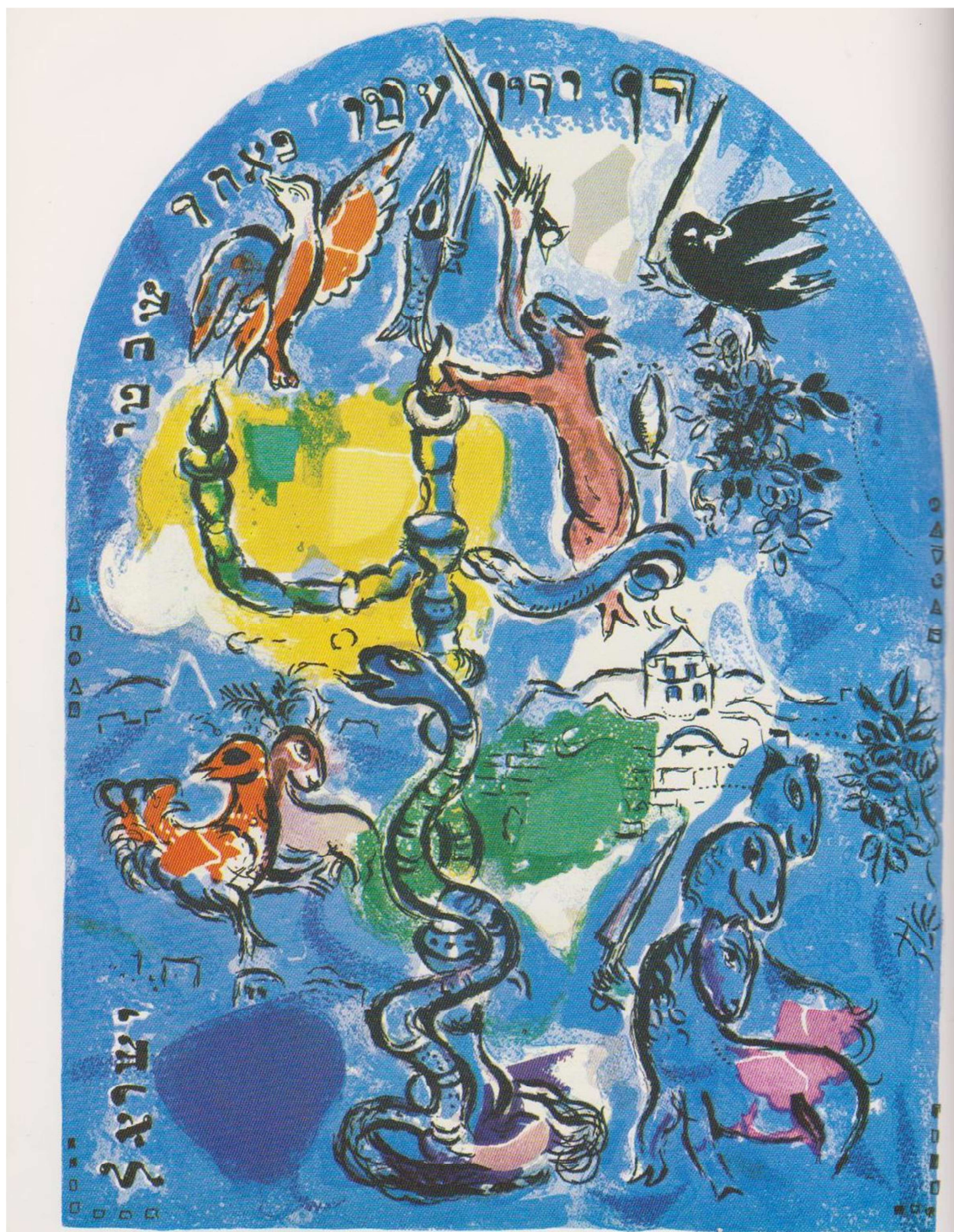
Obrázek 11. Zabulón¹¹⁷

¹¹⁷LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 38.

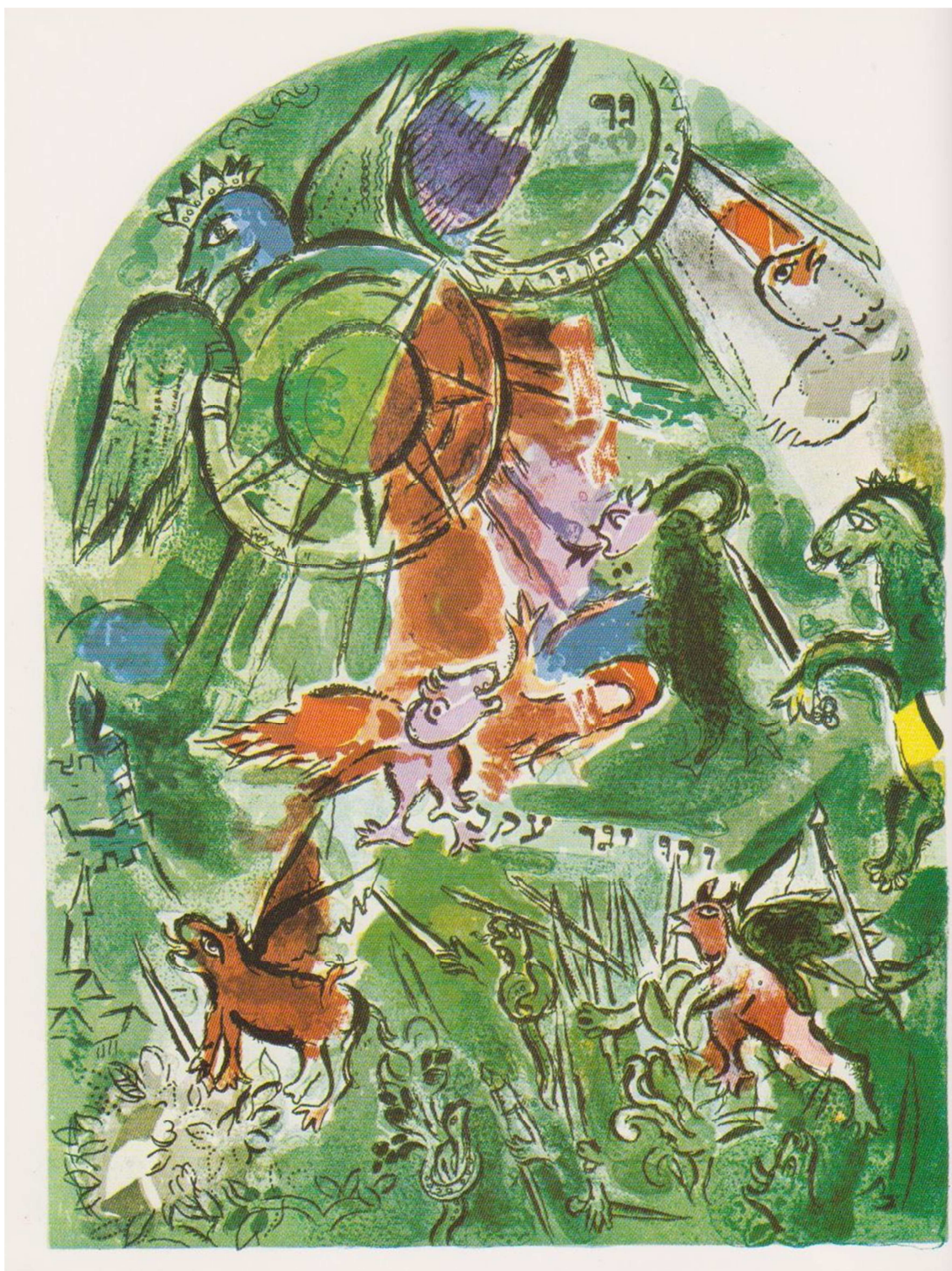
Obrázek 12. Isachar¹¹⁸

¹¹⁸LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 45.

Obrázek 13. Dan¹¹⁹

¹¹⁹LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 53.

Obrázek 14. Gád¹²⁰

¹²⁰LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s.

Obrázek 15. Ašer¹²¹

62.

¹²¹LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s.

Obrázek 16. Neftali¹²²

70.

¹²²LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s.

Obrázek 17. Josef¹²³

78.

¹²³LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s.

Obrázek 18. Benjamín¹²⁴

86.

¹²⁴LEYMARIE, Jean. *The Jerusalem windows. Marc Chagall*. New York: George Braziller, Inc., 1996, s. 94.

8. Zkratky

Biblické knihy:

Gn: 1. Mojžíšova, Genesis

Ex.: 2. Mojžíšova, Exodus

Lv: 3. Mojžíšova, Leviticus

Nu: 4. Mojžíšova, Numeri

Dt: 5. Mojžíšova, Deuteronomium

Sd: Soudců

Ž: Žalmy

Iz: Izajáš

Ez: Ezechiel